

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

УМВС УКРАЇНИ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
слідче управління

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
кафедра криміналістики, судової медицини та психіатрії

ЧАПЛИНСЬКИЙ Костянтин Олександрович

ТАКТИКА ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ
ЖИТТЯ, ЗДОРОВ'Я, ВОЛІ ТА СТАТЕВОЇ
НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

Навчально-практичний посібник

БІБЛІОТЕКА СЛІДЧОГО

Дніпропетровськ
2007

Чаплинський К.О.

Тактика пред'явлення для впізнання при розслідуванні злочинів проти життя, здоров'я, волі та статевої недоторканості особи: Навчально-практичний посібник. – Дніпропетровськ: УМВС України в Дніпропетровській області; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2007. – 94 с.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

полковник міліції **Вандзіляк І.І.**,
УМВС України в Дніпропетровській області,
заступник начальника слідчого управління

кандидат юридичних наук, підполковник міліції **Пиріг І.В.**,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
начальник факультету міліції громадської безпеки

кандидат юридичних наук, доцент, полковник міліції **Черненко А.П.**,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
начальник кафедри

У навчально-практичному посібнику з урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики та стану розвитку криміналістичної науки розглядаються поняття, види та етапи проведення впізнання; особливості організаційно-підготовчих й тактичних заходів пред'явлення для впізнання живих осіб (в натурі; поза візуальним спостереженням особи, яку впізнають; за фотознімками та відеозображенням; за голосом та особливостями мови; за фонограмою; за особливостями ходи); трупа та його частин; предметів і документів; тварин (птахів); окремих ділянок місцевості та приміщень; двостороннє та повторне пред'явлення для впізнання; особливості фіксації ходу та результатів впізнання.

Для працівників слідчих та оперативних підрозділів органів внутрішніх справ України.

*Обговорено і схвалено на засіданні кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
«16» лютого 2007 року, протокол № 7.*

Автор

ЧАПЛИНСЬКИЙ Костянтин Олександрович – начальник кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент, майор міліції

ЗМІСТ

Вступ	5
1. Впізнання: поняття, види та етапи проведення	6
2. Організаційно-підготовчі заходи до проведення впізнання	13
3. Загальна тактика пред'явлення для впізнання	29
3.1. Тактика пред'явлення для впізнання живих осіб	30
3.2. Тактика впізнання поза візуальним спостереженням особи, яку впізнають	38
3.3. Тактика пред'явлення для впізнання живих осіб за фотознімками та відеозображенням	41
3.4. Тактика пред'явлення для впізнання трупа та його частин	45
3.5. Тактика пред'явлення для впізнання предметів та документів	49
3.6. Тактика пред'явлення для впізнання тварин (птахів)	52
3.7. Тактика пред'явлення для впізнання за голосом та особливостями мови	53
3.8. Тактика пред'явлення для впізнання за фонограмою	58
3.9. Тактика пред'явлення для впізнання за особливостями ходи	60
3.10. Тактика пред'явлення для впізнання окремих ділянок місцевості та приміщень	61
3.11. Двостороннє пред'явлення для впізнання	63
3.12. Повторне пред'явлення для впізнання	65
4. Фіксація ходу та результатів впізнання	67
Висновки	72
Додатки	73
Список рекомендованих джерел	90

*Тактика необхідна там,
де зустрічається протидія цілям
предметної діяльності чи досягненню
конкретного результату, і спрямована
на її подолання або нейтралізацію.*

проф. В.П. Бахін

*Тактика – складова частина
військового мистецтва, що включає
теорію й практику підготовки,
організації та ведення бою.*

*Тактика – способи та прийоми
досягнення мети; певна лінія поведінки;
вміння ефективно використовувати
військові сили.^{1 2 3}*

1 Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТ “Перун”, 2003. – 1440 с.

2 Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – М.: “Рус. яз.”, 1983. – 816 с.

3 Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. Том 4; М.: “Рус. яз.”, 1980. – 683 с.

ТАКТИКА ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ

Під час учинення злочинів люди вступають у взаємодію з об'єктами, що знаходяться навколо них. Такий процес взаємодії супроводжується утворенням різноманітних слідів як на предметах, так й у пам'яті людини. Звідси перед слідчими постає завдання виявити ці сліди, отримати з них інформацію та використати її для з'ясування події злочину. Таким чином, пізнання злочинної події відбувається за матеріально-фіксованими відображеннями на предметах та слідами, які відбилися у пам'яті людини, так званім ідеальним відображенням [4, с. 5].

Аналіз слідчої практики свідчить, що при розслідуванні таких видів злочинів як вбивства, торгівля людьми, захоплення заручників, розбійні та грабіжницькі напади, крадіжки, шахрайства, вимагательства, зґвалтування, умисні нанесення тілесних ушкоджень та багатьох інших, обов'язково виникає необхідність пред'явлення підозрюваних (обвинувачених) свідкам та потерпілим для впізнання.

Практика правоохоронних органів свідчить, що потерпілі й свідки часто залишаються на одинці зі злочинцями. Після порушення кримінальної справи на них тиснуть, їх шантажують, погрожують, а інколи – вдаються до фізичної розправи, навіть убивств. Це негативно впливає на освічених осіб, спонукає до відмови від показань, які давалися на початковому етапі розслідування. Вказане необхідно враховувати під час підготовки та проведення впізнання.

Дослідженню цих проблем приділяється значна увага у юридичній літературі. Зокрема, вагомий внесок у розробку наукових основ пред'явлення для впізнання зробили відомі вчені-криміналісти та процесуалісти, зокрема: В.П. Бахін, Р.С. Белкін, Н.Г. Бритвич, М.М. Гапанович, О.Я. Гінзбург,

4 Лук'янчиков Є.Д., Моїсєєв О.М. Пред'явлення для впізнання: Навчальний посібник. – Макіївка: Графіті, 1998.

Г.І. Кочаров, В.О. Коновалова, Ю.М. Корухов, В.С. Кузьмічов, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, М.І. Порубов, М.В. Салтевський, З.Г. Самошина, П.П. Цветков, Л.Д. Удалова, В.Ю. Шепітько та багато інших.

Однак детальнішого висвітлення потребують організаційно-підготовчі та тактичні заходи пред'явлення для впізнання з урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики.

У зв'язку з цим у даному навчально-практичному посібнику розглянемо поняття, задачі, види пред'явлення для впізнання, а також особливості організаційно-підготовчих та тактичних заходів їх проведення.

1. Пред'явлення для впізнання: поняття, види та етапи проведення.

Для розслідування злочинної діяльності поряд з проведенням слідчих оглядів, обшуків, виїмок, допитів та очних ставок важливе значення має така слідча дія, як пред'явлення для впізнання.

Пред'явлення для впізнання – це слідча дія, що полягає у пред'явленні свідкові чи іншій особі об'єктів, які вони спостерігали раніше, з метою встановлення їх тотожності або групової належності [5, с. 314].

Сутність даної слідчої дії полягає у тому, що особі пред'являють об'єкти, образи яких вона порівнює з уявними образами об'єктів, які спостерігала раніше, і вони пов'язані з подією злочину. На цій підставі робиться висновок про їх *тотожність, подібність* або *відмінність*.

5 Криміналістика: Підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. / За ред. В.Ю. Шепітька. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2001.

Впізнання не відноситься до слідчих дій, проведення яких, відповідно до кримінально-процесуального закону, є обов'язковим. Необхідність у проведенні цієї слідчої дії кожного разу визначається особою, яка проводить досудове слідство, відповідно до слідчої ситуації, що склалася на певному етапі розслідування.

Пред'явлення для впізнання можна віднести до *похідних слідчих дій*, оскільки його проведенню завжди передують інші слідчі дії (*наприклад*, слідчий огляд, затримання, допит), без провадження яких пред'явлення для впізнання відбутися не може. Однак впізнання може проводитися як на *початковому*, так й *подальшому етапах* розслідування залежно від слідчої ситуації, що склалася. Так, у випадках наявності загрози втрати доказів, впізнання повинно проводитися у невідкладному порядку. Не виправдане зволікання тягне за собою негативні наслідки (*зокрема*, значний перебіг часу негативно впливає на пам'ять людини, яка може забути ознаки об'єктів, які сприймала раніше).

Під час розслідування злочинів свідки і потерпілі (у 96% випадках від вивчених кримінальних справ) запрошуються для впізнання злочинців, які вчинили на них напад, невпізнаних трупів та їх частин, викрадених речей та предметів, засобів учинення злочинів, тварин та інших об'єктів, які вони спостерігали у зв'язку із злочинною подією. Однак, у слідчій практиці існують випадки коли для впізнання запрошуються і інші особи, наприклад, підозрювані та обвинувачені (3%). Таким особам можуть бути пред'явлені для впізнання потерпілі, свідки, співучасники злочинів, викрадені речі, предмети, що залишені ними на місці події, та інші об'єкти, що мають значення для справи. Так, підозрюваний (обвинувачений) в отриманні хабара може упізнати осіб, які давали йому хабар, та осіб, які були свідками цього. Злочинці, які учинили розбійницький напад, знаходившись у спеціальних масках, можуть упізнати потерпілих, якщо останні заперечують факт злочину.

Метою пред'явлення для впізнання є перевірка показань допитаних осіб та висунутих слідчим версій, а також отримання нових доказів.

Класифікація пред'явлення для впізнання.

1. За об'єктами, що пред'являються для впізнання:

- живі особи;
- трупи;
- предмети та документи;
- тварини (птахи);
- приміщення та окремі ділянки місцевості.

Можливе пред'явлення для впізнання частин зазначених об'єктів (*наприклад*, частин трупа, фрагмента або частини тварини).

2. За суб'єктами впізнання:

- свідок;
- потерпілий;
- підозрюваний;
- обвинувачений;
- підсудний.

3. За способами пред'явлення для впізнання:

- впізнання живих осіб в натурі;
- впізнання живих осіб шляхом поза візуального спостереження;
- впізнання живих осіб за відеозображенням;
- впізнання живих осіб за ходою;
- впізнання живих осіб за голосом;
- впізнання живих осіб за фонограмою;
- впізнання за фотографічними зображеннями об'єктів.

Зокрема, статистичні дані, що отримані під час вивчення кримінальних справ, свідчать, що слідчими найчастіше застосовувалися такі способи пред'явлення для впізнання як:

- а) впізнання підозрюваних (обвинувачених) в натурі – 68%;
- б) впізнання предметів та документів – 71%;
- в) впізнання за фотографічними зображеннями об'єктів – 37%.

4. За послідовністю проведення:

- ❖ первинне (коли впізнання проводиться уперше);
- ❖ повторне (коли під час первинного впізнання слідчим були допущені тактичні помилки та прорахунки, внаслідок чого потерпілий не зміг упізнати злочинця або вказав на іншу особу).

5. За місцем проведення:

- за місцем проведення досудового слідства (кабінет слідчого, приміщення слідчого ізолятора або ізолятора тимчасового утримання);
- на місці події (в обстановці, що наближена до події злочину).

6. За специфікою направленості дій суб'єктів впізнання:

- одностороннє;
- двостороннє (взаємне, зустрічне).

Процесуальний порядок проведення впізнання регламентується ст.ст. 174-176 КПК України, тому особливу увагу приділимо організаційно-підготовчим і тактичним заходам проведення даної слідчої дії.

Пред'явлення для впізнання необхідно відрізнати від не процесуальних способів встановлення тотожності об'єктів або їх групової належності. Так, впізнання об'єктів може використовуватися в оперативно-розшуковій діяльності.

З метою викриття злочинців та притягнення їх до кримінальної відповідальності можна проводити такі *оперативно-розшукові та пошукові заходи*:

1. Вихід потерпілого чи свідка зі слідчим або оперативним працівником у місця найбільш ймовірної появи злочинців, яких вони спостерігали під час учинення злочинів. У цьому випадку слідчий не володіючи інформацією про особу злочинця, представляє для огляду та порівняння велику кількість громадян.

2. Пред'явлення потерпілим чи свідкам фотографій злочинців, що систематизуються та зберігаються у вигляді фотоальбомів або фототек.

Приклад:

3. Пред'явлення фотографій трупів ліквідованих злочинців та їх частин у місцях можливого знаходження особи за життя.

4. Пред'явлення мешканцям району суб'єктивних портретів злочинців (синтетичних, рисованих, композиційно-рисованих, комп'ютерний фоторобот та ін.), які переховуються від слідства та суду, втекли з під варти чи місце позбавлення волі або знаходяться у розшуку.

Приклад: У 2003 р. в м. Дніпропетровську Ф. учинив 5 звалтувань малолітніх дівчат. Зі слів жертв злочинів було складено декілька варіантів комп'ютерного фотороботу злочинця. Якщо уважно подивитися на складені

суб'єктивні портрети підозрюваного, то можна дійти до висновку, що за загальними ознаками особи є схожими, а за окремими – це взагалі різні люди. Отже, більш чітке зазначення ознак, що характеризують особу злочинця, дозволяє значно звужити спектр пошуку підозрюваних.

5. Публікація у засобах масової інформації та розміщення на спеціальних стендах фотознімків осіб, що знаходяться у розшуку.

6. Пред'явлення потерпілим або свідкам відеозображень злочинців та ін.

Приклад: Так, під час обшуку, який проводився у члена організованої злочинної групи Д., була виявлена та вилучена відеокасета з відеозаписом, де фігурувала велика кількість людей. На відеокасеті була записана приватна вечірка, що була проведена на одній із баз відпочинку. У зв'язку з тим, що не всі члени злочинної групи були відомі слідству, слідчий продемонстрував запис потерпілому, з метою встановлення інших учасників злочину. Під час перегляду відеозапису потерпілий вказав на двох осіб, які в ході оперативно-розшукових заходів були затримані.

На підставі узагальнення слідчої практики можна дійти висновку про доцільність використання відеотек осіб, які представляють оперативний інтерес для правоохоронних органів.

Приклад: Так, у місті Д. був фізично ліквідований лідер організованого злочинного угруповання Ш. Під час проведення першочергових слідчих дій, з урахуванням оперативних матеріалів, була висунута версія, що вбивство вчинили члени злочинного угруповання, що протистоїть групі, лідером якої був Ш. Дружина Ш. показала, що незадовго до убивства вона бачила у парадному двох невідомих їй осіб. Після ретельного з'ясування ознак їх зовнішності, дружині Ш. був показаний розділ бази "Атлас", у якому систематизовані відеозображення усіх лідерів та членів організованих злочинних угруповань, які діють в регіоні, що отримані оперативним шляхом. Серед пред'явлених відеозображень вона впізнала осіб, яких бачила у під'їзді. Під час проведення оперативно-розшукових заходів вказані особи були затримані та притягнуті до кримінальної відповідальності.

Наведені розшукові заходи спрямовані на вирішення завдань, що стоять перед оперативними підрозділами, та збирання орієнтуючої інформації, необхідної для розшуку злочинців, які не потрапили у поле зору правоохоронних органів. Однак таке пред'явлення для впізнання має виключно орієнтуючий характер та переслідує тільки оперативні цілі, а його результати не є доказами за кримінальною справою.

Пред'явлення для впізнання проводиться за наявності **юридичних** (ст. 174 і ст. 175 КПК України) та **фактичних підстав**, зокрема при наявності:

- 1) суб'єкта впізнання;
- 2) протоколу його допиту, в якому зафіксовано показання про прикмети та особливості об'єкта, та про обставини, за яких він його сприймав;
- 3) об'єкта, який підлягає впізнанню;

- 4) декількох схожих об'єктів, які пред'являються разом з об'єктом впізнання.

Під **фактичними підставами** слід розуміти наявність у слідчого даних процесуального та непроцесуального характеру, які дозволяють зробити висновок про необхідність (доцільність) та можливість проведення даної слідчої дії.

Загалом, пред'явлення для впізнання складається з трьох **етапів**:

- 1) підготовка до проведення впізнання */підготовчий/*;
- 2) безпосереднє пред'явлення для впізнання */робочий/*;
- 3) фіксація ходу та результатів впізнання */заключний/*.

Розглянемо кожний етап пред'явлення для впізнання окремо.

2. Організаційно-підготовчі заходи до проведення впізнання.

Ретельна та всебічна підготовка до проведення впізнання є обов'язковою умовою, що дозволяє якісно та ефективно проводити дану слідчу дію.

Пред'явлення для впізнання є унікальною слідчою дією, яка ніколи не дублюється. Не можна, як правило, пред'являти для впізнання один й той самий об'єкт декілька раз. Звідси ефективність та доказове значення результатів впізнання у значній мірі залежить від якості проведення слідчим організаційно-підготовчих заходів.

Організаційно-підготовчі заходи до проведення впізнання повинні складатися з таких елементів:

- 1) попередній допит особи, яка впізнає (потерпілий, свідок);
- 2) прийняття рішення про проведення впізнання;

- 3) визначення місця, часу та способу проведення впізнання;
- 4) визначення черговості пред'явлення для впізнання (якщо кілька злочинців);
- 5) створення оптимальних умов для проведення даної слідчої дії;
- 6) визначення способу фіксації ходу та результатів впізнання;
- 7) підготовка необхідних науково-технічних засобів;
- 8) забезпечення безпеки осіб, які приймають участь в даній слідчій дії;
- 9) залучення (у необхідних випадках) спеціалістів або перекладача;
- 10) підбір об'єктів (статистів), серед яких необхідно провести впізнання;
- 11) складання плану проведення впізнання;
- 12) залучення понятих (не менше двох);
- 13) проведення інструктивної наради (інструктаж) серед усіх учасників даної слідчої дії.

Розглянемо більш детально деякі з перелічених підготовчих заходів.

1) Попередній допит особи, яка впізнає.

При необхідності пред'явлення якої-небудь особи (інших об'єктів) для впізнання свідкові, потерпілому, підозрюваному або обвинуваченому слідчий спочатку допитує їх про зовнішній вигляд та прикмети цієї особи (інших об'єктів), а також про обставини, за яких впізнаючий бачив цю особу (інші об'єкти), про що складає протокол допиту.

Допит є обов'язковою умовою проведення впізнання. Можна погодитися з думкою Є.Д. Лук'янчикова та О.М. Моїсеєва, які вважають, що попередній допит потерпілих (свідків) є не тільки необхідним етапом у підготовці до пред'явлення для впізнання, а ще й обставиною, яка забезпечує прийняття правильного рішення про доцільність проведення цієї слідчої дії, її успішний хід, отримання належних результатів та їх наступну оцінку [6, с. 30].

При допиті слідчий повинен враховувати, що запам'ятовуванню, збереженню в пам'яті та відтворенню сприяють такі основні фактори:

6 Лук'янчиков Є.Д., Моїсеєв О.М. Пред'явлення для впізнання: Навчальний посібник. – Макіївка: Графіті, 1998.

- 1) свідоме запам'ятовування об'єкту;
- 2) невеликий проміжок часу, що пройшов з моменту сприйняття;
- 3) нормальний стан організму;
- 4) вік (не старий і не малолітній).

Під час допиту слідчий повинен з'ясувати такі обставини:

а) час, місце та обставини злочинної події;

б) загальні й характерні ознаки, риси та прикмети зовнішності злочинців:

▪ *анатомічні ознаки* визначають стать, вік, антропологічні риси зовнішності, зріст, статуру, будову тіла, голови, обличчя та його елементів. Особливу увагу необхідно приділяти тим ознакам, які протягом усього життя людини є відносно стійкими. Це перш за все обличчя людини та окремі його елементи (*наприклад, лоб, ніс, підборіддя, вуха*);

▪ *функціональні ознаки* проявляються під час життєдіяльності людини та характеризують її рухові й фізіологічні функції. До функціональних ознак можна віднести такі:

- *осанка* (положення тіла людини та голови);
- *хода* (особливості звичних рухів людини при ходьбі);
- *жестикауляція* (комплекс рухів людини, які супроводжують її усну мову та додають їй певної виразності);
- *міміка* (звичний рух м'язів обличчя під час прояву тих чи інших почуттів людини);
- *мова* (діалект, акцент, дефекти тощо);
- *голос*;
- *манера поведінки або звички*;
- *артикуляція* (певні рухи губ та язика під час мовлення) та інші;

▪ *особливі прикмети*. В числі анатомічних та функціональних ознак людини виділяють форми-аномалії, які відносять до особливих прикмет, що мають суттєву ідентифікаційну цінність. Їх треба описувати в протоколі докладніше із

зазначенням місцезнаходження, форми, кольору, розміру, ступеню виразності, характеру поверхні та ін. Особливі прикмети бувають:

- *вроджені* (родимки, родимі плями, скорочені кінцівки ніг (рук), наявність горбу, різноманітні патології (заяча губа, зрощення пальців рук) тощо;
- *привласнені* (бородавки, татуювання, шрами, різноманітні травми (відсутність пальців), викривлений ніс, зламані вуха та ін.);
- *помітні прикмети* – ті, які відразу кидаються у очі та легко запам'ятовуються. Вони знаходяться на відкритих від одягу частинах тіла людини (голова, шия, кінцівки рук) і можуть бути як вродженими, так й привласненими;

▪ *супутні ознаки* – це прикмети одяжі та інших предметів, що супроводжують людину або пов'язані з нею (*наприклад*, окуляри, палиця, парасолька, годинник, біжутерія, сумка тощо). Ці ознаки можна поділити на *виробничі* (загальна назва і найменування, матеріал, фасон, розмір) та *відображаючі* (ступінь і характер зносу, індивідуальні недоліки тканини, позначки, плями). Особливо важлива фіксація вказаних ознак під час виявлення невідомого трупа або його частин.

Отже, допит про зовнішні ознаки людини слідчий проводить за тією же схемою, за якою складаються словесні портрети. Однак при цьому не можна застосовувати термінологію, яка не знайома суб'єкту впізнання.

Під час допиту доцільно використовувати синтетичні, мальовані або композиційно-мальовані портрети, а також різноманітні фотокомпозиційні портрети (фотороботи) у тому числі з використанням комп'ютерних програм та засобів комп'ютерної графіки, що додаються до протоколу допиту.

Слідчий повинен запропонувати потерпілому (свідку) пригадати як можливо більше ознак, що характеризують зовнішні прикмети злочинця.

б¹) При необхідності пред'явлення для *впізнання предметів* під час допиту особи необхідно з'ясувати: найменування речі, загальний вид, з якого

матеріалу виготовлена, розміри, вагу, колір, індивідуальні особливості, наявність дефектів, маркування чи слідів ремонту, ступінь зносу та ін. З'ясовуючи ці ознаки, які відрізняють предмет від інших, необхідно уточнити у чому вони полягають і де розташовані.

б²) При необхідності пред'явлення для *впізнання тварини (птаха)* під час допиту особи необхідно з'ясувати у суб'єкта впізнання вид тварини, масть, кличку, породу, стать, вік, вгодованість, особливості поведінки, наявність особливих прикмет (зокрема, тавра, мозолів, потертостей, намордника, ошийника тощо).

в) за яких умов впізнаючий бачив особу у зв'язку із злочинною подією;

г) місце спостереження (зокрема, точне місцезнаходження, розташування відносно об'єктів, де саме відбувалося спостереження – приміщення, парк, ліс, поле тощо);

д) на якій відстані та протягом якого часу (тривалість) впізнаючий спостерігав об'єкт;

е) за яких обставин особа звернула увагу на цей об'єкт;

є) ступінь знайомства з об'єктом, що спостерігався;

ж) особливості погодних умов та освітлення, світовий фон об'єктів сприйняття;

з) хто може підтвердити показання впізнаючого;

й) у якому стані знаходився впізнаючий під час спостереження (душевного хвилювання, алкогольного або наркотичного сп'яніння, стояв, рухався тощо);

й) психологічний та фізичний стан впізнаючого (особливості пам'яті, зору, слуху, наявність дефектів, які можуть відбитися на характері та повноті сприйняття об'єкта);

к) наявність спеціальних та професійних навичок (*наприклад*, водій може добре запам'ятати ознаки транспортних засобів та їх охарактеризувати);

л) наявність та характер зацікавленості свідків (потерпілих) у результатах справи та ін.

Отже, попередній допит впізнаючого є важливим етапом у підготовці до проведення впізнання. Він дозволяє визначити доцільність проведення впізнання, забезпечує успішний хід його проведення, отримання належних результатів та їх наступну оцінку.

Під час допиту слідчий з метою активізації пам'яті впізнаючого та створення сприятливих умов вживає заходів для відтворення подій, що мають значення для справи. М.В. Салтевський і В.Г. Лукашевич вказують, що слідчий спонукає їх спочатку пригадати необхідний уявний образ, а потім відтворити та передати слідчому дані про нього [7].

На думку А.В. Дулова, це обумовлено тим, що пасивність та нерішучість потерпілих (свідків) негативно впливають на хід та результати впізнання [8].

Проти проведення попередньої психологічної підготовки виступає С.Г. Любичев, який вважає, що така підготовка полягає у “натаскуванні” потерпілих і свідків (підказка ознак, за якими вони мають впізнавати) і тягне за собою невірогідність впізнання [9, с. 35].

Вважаємо, що таке твердження є однобоким. Відомо, що психологічна підготовка полягає у допиті, щоб з'ясувати усі обставини, за яких потерпілі (свідки) спостерігали особу в процесі вчинення злочину, та активізувати їх готовність до впізнання.

Є.Д. Лук'янчиков вказує, що слідчий заздалегідь повинен спрямувати та активізувати як розумову діяльність впізнаючого, так і його вольові зусилля [10, с. 48]. Це обумовлено тим, що злочини вчиняються, як правило, за короткий

7 Салтевский М.В., Лукашевич В.Г. Проблемы классификации источников информации и следственных действий в криминалистической тактике // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1984. – №29. – С. 29-35.

8 Дулов А.В. Психологическая подготовка участников к предстоящему следственному действию // Сибирские юридические записки. – 1971. – №2. – С. 94-104.

9 Любичев С.Г. Этические основы следственной тактики. – М.: “Юрид. лит.”, 1980. – С. 35

10 Лук'янчиков Є.Д., Моїсєєв О.М. Пред'явлення для впізнання: Навчальний посібник. – Макіївка: Графіті, 1998.

проміжок часу, що не може не впливати на всебічність та повноту сприйняття злочинних подій.

Під час допиту слідчий повинен роз'яснити суб'єкту впізнання важливість достовірного та можливі наслідки помилкового впізнання.

Отже, впізнання – слідча дія, яка проводиться у тому разі, коли допитаний заявляє, що може впізнати особу чи предмет, які він спостерігав раніше, і пам'ятає їх відмінні ознаки. У тих випадках, коли потерпілий (свідок) не може описати ознаки об'єкта, що підлягає впізнанню, однак стверджує, що зможе його упізнати, то недоцільно відмовлятися від проведення даної слідчої дії.

Якщо в ході первинного допиту з достатньою повнотою і ясністю не були встановлені та зафіксовані індивідуальні ознаки об'єкта або з моменту його проведення пройшло багато часу, для перевірки повноти збереження і поживлення в пам'яті ознак об'єкта, що запам'ятався, доцільно безпосередньо перед впізнанням провести *повторний допит* за зазначеними обставинами [11, с. 209].

2) Прийняття рішення про проведення впізнання.

При прийнятті такого рішення слідчий повинен з'ясувати, чи є обставини, які можуть перешкоджати проведенню даної слідчої дії, зокрема:

- чи має впізнаючий фізичні або психічні вади;
- чи знаходиться впізнаючий у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння;
- чи знаходиться суб'єкт впізнання у стані афекту або сильного душевного хвилювання (що викликано учиненим проти нього злочинним посяганням);

- чи приймав участь впізнаючий у інших слідчих діях (*наприклад*, у слідчому огляді, затриманні, обшуку, виїмці), під час яких спостерігав відповідний об'єкт;
- чи упізнавав впізнаючий під час проведення оперативно-розшукових заходів або випадково (до порушення кримінальної справи) відповідний об'єкт;
- чи має об'єкт, який підлягає впізнанню, індивідуальні властивості за яким можливе його впізнання та ін.

При наявності зазначених обставин слідчий повинен відмовитися від пред'явлення для впізнання (або відкласти його до настання сприятливих умов) і провести інші слідчі дії (*наприклад*, відтворення обстановки та обставин події тощо).

3) Визначення місця, часу та способу пред'явлення для впізнання.

Впізнання повинно проводитися за часом якомога ближче до моменту сприйняття злочинної події. Будь-яке зволікання з пред'явленням для впізнання може тягти за собою небажані наслідки, оскільки суб'єкт впізнання з часом забуває образ раніше сприйнятого об'єкта. Тому достовірність впізнання перебуває у прямій залежності від фактора часу. Як свідчить практика, за плином часу слідчим необхідно дуже уважно підходити до акту впізнання, оскільки прострочення навіть декількох днів іноді може поставити об'єктивність та достовірність впізнання під сумнів.

Пред'явлення для впізнання може проводитися як *за місцем проведення досудового слідства* (кабінет слідчого, подвір'я райвідділу, СІЗО, ІТУ), так й *на місці події* (окремі ділянки місцевості, споруди, будівлі) за умови якщо ця обстановка є сприятливою для спостереження та порівняння ознак об'єктів.

Приміщення, у якому проводиться впізнання, повинно бути достатньо просторим (в ньому повинні вільно розміститися усі учасники

слідчої дії) та добре освітленим (бажано природнім світлом). Якщо на результат впізнання може вплинути сила та направленість штучного освітлення, необхідно підготувати різні джерела світла (*наприклад*, настільну лампу, електричний ліхтарик) і штори для затемнення кабінету.

Слідчий повинен вживати заходи щодо запобігання випадкової зустрічі свідків або потерпілих з особами, які підлягають впізнанню та їх захисниками. Для цього впізнаючого необхідно викликати трохи раніше від того часу, на який заплановано проведення слідчої дії. Після прибуття впізнаючого, його необхідно розмістити у такому місці, звідкіля він не міг би бачити, як прибувають інші учасники слідчої дії (*наприклад*, кабінет оперуповноваженого, іншого слідчого, що обладнаний телефоном).

Забороняється заздалегідь показувати впізнаючому об'єкт, який підлягає впізнанню (натурально, за відеозображенням або фотознімками), або повідомляти його ознаки. Але на практиці мають місце непоодинокі порушення зазначених тактичних рекомендацій.

Приклад: *Так, у вересні 2005 року в м. Дніпропетровську Олійников Р.В. в неосвітленому під'їзді дому вчинив розбійний напад із застосуванням вогнепальної зброї на Варивода Н.С., де незаконно заволодів індивідуальним майном останньої. При проведенні огляду місця події ніяких слідів та свідків учиненого злочину виявлено не було. Під час проведення оперативно-розшукових заходів (протягом десяти діб) Олійников Р.В. був затриманий. Слідчому необхідно було пред'явити потерпілій Вариводі Н.С. для впізнання підозрюваного Олійникова Р.В.О., який учинив злочин. Під час допиту Варивода Н.С. не змогла описати зовнішні прикмети особи, яка вчинила на неї напад, і від проведення впізнання відмовилась. Олійников Р.В. свою вину не визнавав і від дачі показань відмовився. Впізнання злочинця потерпілою було важливим доказом причетності Олійникова Р.В. до учиненого нападу. Слідчий, заспокоївши Вариводу Н.С., показав фотографію з паспорту Олійникова Р.В. і*

запропонував погодитися на проведення даної слідчої дії. Під час пред'явлення Олійникова Р.В. для впізнання у Вариводи Н.С. не виникло ніяких складнощів упізнати серед трьох пред'явлених осіб, людину, яку заздалегідь показав на фотографії слідчий.

Такі дії з боку слідчого є порушенням кримінально-процесуальних вимог та можуть призвести до тяжких наслідків.

4) Підбір учасників до пред'явлення для впізнання.

До обов'язкових учасників впізнання можна віднести:

- 1) особу, яка проводить дану слідчу дію (слідчий, оперативний працівник за окремим дорученням);
- 2) особу, яка буде упізнавати (свідок, потерпілий);
Суб'єктами впізнання можуть бути не тільки дорослі особи, а й діти. Законодавець не встановлює мінімального (максимального) віку з якого можна давати показання. Але при цьому необхідно враховувати ступінь розвитку дитини, можливості й умов сприйняття та оцінки тих чи інших явищ.
- 3) особу, яка підлягає впізнанню (підозрюваний, обвинувачений, підсудний);
- 4) не менше двох статистів;
- 5) не менше двох понятих (за деякими видами впізнання понятих повинно бути не менше чотирьох).

Відповідно до ч. 3 ст. 127 КПК України як поняті запрошуються особи, не заінтересовані в справі. Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники органів дізнання і досудового слідства.

Недоцільно у якості понятих залучати:

- співробітників правоохоронних органів (у тому числі курсантів вищих навчальних юридичних закладів; осіб, які проходять строкову службу);

- неповнолітніх та малолітніх осіб;
- осіб, які мають певні фізичні або психічні вади;
- іноземців;
- осіб без визначеного місця проживання або тих, які не проживають за місцем проведення досудового слідства, наприклад, мешкають у іншому регіоні (оскільки можуть виникнути складнощі у випадку необхідності виклику їх до суду у якості свідків);
- громадян, яким знайомі особи, що пред'являються для впізнання, наприклад, проживаючих в одному селищі (можуть виникнути сумніви в об'єктивності впізнання);
- осіб, які затримані за учинення дрібних адміністративних правопорушень;
- осіб, які не викликають довіри у слідчого.

При залученні понятих необхідно (за можливості) упевнитися й засвідчити їх особистість та занотувати їх контактні телефони (робочий, домашній, мобільний).

У даній слідчій дії також можуть приймати участь і треті особи залежно від процесуального статусу об'єкта впізнання (зокрема, педагог, законний представник, адвокат, перекладач, особа, яка розуміє знаки глухонімих тощо).

До не обов'язкових учасників проведення впізнання можна віднести:

- 1) спеціалістів (фахівці з проведення фотозйомки, фоно - або відеозапису, педагог, психолог, судовий медик, товарознавець тощо);

Педагога (психолога) можна запросити у випадку, коли суб'єкт впізнання є неповнолітнім у віці до 14 років. При цьому доцільно, щоб один й той же спеціаліст брав участь як при допиті неповнолітнього, так і при проведенні впізнання. Це дозволяє враховувати особливості психіки неповнолітніх та запобігати факторам, що травмують їх психіку.

Під час допиту психічно хворої особи, необхідно запросити *лікаря*, у якого вона стоїть на обліку, та взяти довідку про те, що дана особа за станом здоров'я може приймати участь у даній слідчій дії.

При впізнанні трупа або його частин доцільно залучати *судового медика*. Для впізнання трупа важливе значення має стан голови, зокрема обличчя, яке може бути суттєво змінене в силу процесів розкладання або механічного впливу. У цьому випадку спеціаліст проводить “*реставрацію*” або “*туалет трупа*”, тобто вживає заходів щодо надання обличчю трупа прижиттєвого вигляду. Спеціаліст може роз'яснити слідчому, які саме відбулися зміни зовнішності в результаті трупних явищ та які дії вживалися по реставрації голови трупа. Це, у свою чергу, дозволяє слідчому правильно оцінити результати впізнання та їх достовірність. Також доцільно, щоб при впізнанні трупа був присутній той же спеціаліст, який проводив “*реставрацію*” або “*туалет*” голови трупа.

Під час впізнання спеціаліст має право (за попередньою домовленістю зі слідчим) задавати суб'єкту впізнання питання, які уточнюють або деталізують прикмети зовнішності об'єкта. Спеціаліст як на підготовчому, так і на робочому етапах даної слідчої дії може звернути увагу слідчого на неправильність підбору статистів та інші обставини, що пов'язані з отриманням доказів при пред'явленні для впізнання.

- 2) осіб, які залучаються для охорони, спостереження, забезпечення безпеки осіб, що приймають участь у даній слідчій дії (*наприклад*, оперативних працівників, кінологів із службово-розшуковими собаками, патрульно-постові наряди міліції (ППС), пересувні міліцейські групи (ПМГ), співробітників спеціальних підрозділів – “Сокіл”, “Беркут” тощо);
- 3) інші особи, які залучаються для якісного проведення даної слідчої дії.

5) Підбір об'єктів (статистів), серед яких необхідно провести впізнання.

Кримінально-процесуальний закон вказує, що об'єкти (статисти) повинні пред'являтися в групі у кількості не менше трьох. Максимальна їх кількість визначається слідчим. При груповому пред'явленні об'єктів суб'єкт впізнання порівнює їх не тільки з образом, що зберігся в пам'яті, а й між собою. Це спрямовує процес впізнання на виявлення індивідуальних особливостей об'єкта.

Особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється впізнаючому разом з іншими особами тієї ж статі у кількості не менше трьох, які не мають різких відмінностей у зовнішності (*наприклад*, за расово-національними особливостями зовнішності, приблизно однакового віку, зросту, будовою тіла, типа та рисами обличчя, кольору волосся, зачіскою) та одягу (за матеріалом, фасоном, кольором). Підозрюваний повинен бути у тому одязі, який суттєво не відрізняється від того, що був на ньому в момент спостереження його суб'єктом впізнання.

Деякі складнощі можуть виникнути при підборі статистів для осіб, які знаходяться в місцях тимчасового утримання (СІЗО, ІТУ). У слідчій практиці існують випадки, коли вказані особи пред'являються для впізнання у наручниках, неголеними, зі специфічним запахом, за відсутністю ремня або шнурків на взутті. Усі ці обставини викликають сумніви в об'єктивності та достовірності проведення впізнання, на що повинні звертати увагу слідчі.

Приклад: *Так, при розслідуванні вбивства прем'єр-міністра Швеції Улафа Пальме за участю вдови загиблого було проведене впізнання К. Під час його проведення співробітниками правоохоронних органів були допущені серйозні тактичні помилки, оскільки у якості статистів були залучені співробітники оперативних підрозділів Головного управління поліції. Це дозволило особі, яка упізнає, відразу ж заявити про те, що для неї не є*

труднощами упізнати серед пред'явлених для впізнання особу (що тривалий час знаходилась у СІЗО), яка стріляла в Улафа Пальме. Під час судового засідання суд виключив з доказів результати впізнання К.

Особи, які пред'являються для впізнання у якості статистів, не повинні бути знайомі суб'єкту впізнання.

Приклад: *Так, за кримінальною справою про розбійницький напад на жиле приміщення громадян, який був учинений в с. Котовка, Ю. (свідок) заявив, що напередодні скоєння злочину бачив раніш незнайому йому людину та докладно описав її зовнішні прикмети. Слідчий зі слів свідка склав фоторобот нападника. Під час проведення оперативно-розшукових заходів був затриманий Ж., який заперечував свою причетність до учиненого злочину. Слідчий, маючи достатні підстави, вирішив провести впізнання. У якості статистів були запрошені громадяни, які проживали у даному селищі, де мешканці знали один одного. Ж. був пред'явлений для впізнання серед чоловіків, які добре знайомі Ю. (свідку). Під час судового засідання захисник Ю. заявив про вказане порушення. Суддя направила кримінальну справу на додаткове розслідування.*

Інколи впізнання за зовнішніми ознаками не можливе з етичних міркувань, коли ознаки, котрі відбилися у пам'яті суб'єкта впізнання, знаходяться на інтимних частинах тіла (*наприклад*, на сідницях, статевих органах).

Не можна пред'являти для впізнання осіб, які мають помітні (унікальні) прикмети (*наприклад*, наявність на обличчі татуювання, опіків або шрамів; відсутність кінцівок ніг чи рук), за якими допитаний може їх упізнати. У даному випадку можуть виникнути складнощі у підборі статистів.

Якщо такі помітні прикмети невеликі за розміром (*наприклад*, маленьке татуювання або невеликий шрам на щоці), то під час проведення впізнання особа, яка пред'являється, разом зі статистами повинні закрити її долонею або

розташуватися таким чином, щоб дана прикмета не спостерігалась візуально. При неможливості використовувати такий тактичний прийом, осіб з вказаними прикметами необхідно пред'являти для впізнання за фотозображеннями. Якщо не можна підібрати відповідні фотознімки, то слідчий може провести *освідування* (ст. 193 КПК України), результати якого співставляють з показаннями раніше допитаної особи.

Предмети пред'являються разом з іншими однорідними об'єктами, які не мають зовнішніх відмінностей. При цьому необхідно враховувати загальні родові ознаки, зокрема марку, модель, вид, форму, колір, розмір, стан тощо.

Тварин (птахів) потрібно пред'являти в групі такої ж породи, без суттєвих розбіжностей між собою за зовнішнім виглядом.

Загальне правило про необхідність пред'явлення для впізнання об'єкта в кількості не менше трьох не розповсюджуються на *впізнання трупа та його частин*. Кримінально-процесуальний закон, виходячи з моральних та етичних спонукань і небажаності негативних емоцій, які можуть настати у суб'єктів впізнання при огляді декількох трупів, встановлює, що труп та його окремі частини пред'являються для впізнання в одному числі.

Окремі ділянки місцевості та приміщення пред'являються для впізнання також у кількості не менше трьох. Однак, на практиці складніше підібрати для впізнання однорідні ділянки місцевості, споруди або приміщення, які знаходяться один біля одного. Тому слідчий підбирає такі однорідні об'єкти, які можуть знаходитися у різних кінцях району, міста або регіону.

Не можна проводити впізнання якщо:

1. Об'єкти (предмети):

а) унікальні, єдині у своєму роді (*наприклад*, твори видатних скульпторів або художників, роботи, що виконані в одному екземплярі);

б) які не можуть бути виділені серед інших (*наприклад*, цукор, зерно, пісок, вугілля тощо);

в) які мають точні позначення, засвідчені допитуваною особою (*наприклад*, часи із гравірованим надписом, пістолет з конкретним заводським номером);

г) які не мають чітко вираженої індивідуальної сукупності ознак або отримали зміни, які позбавили їх попередніх ознак та властивостей.

2. Особа, яку допитують, не може чітко назвати ознаки об'єкту або категорично стверджує, що не зможе впізнати його.

3. Особа, якій необхідно пред'явити об'єкти для впізнання, знаходиться у наркотичному або алкогольному сп'янінні, має фізичні чи психічні вади або інші розлади здоров'я.

4. Впізнаючий приймав участь у слідчих діях (*наприклад*, очна ставка, обшук) або оперативно-розшукових заходах, при яких він уже сприймав чи упізнав відповідний об'єкт.

Слідчим слід мати на увазі, що результати непідготовленого або недостатньо підготовленого проведення впізнання ставляться під сумнів захисниками у судових засіданнях.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що під час проведення організаційно-підготовчих заходів, слідчий повинен враховувати, що у даній слідчій дії задіяна велика кількість людей. Звідси слідчий повинен передбачити заходи запобігання витоку інформації та визначити її обсяг, який необхідно використовувати під час проведення впізнання.

3. Загальна тактика пред'явлення для впізнання.

Після проведення організаційно-підготовчих заходів слідчий переходить до *робочого етапу* пред'явлення для впізнання, який складається з низки організаційно-тактичних заходів, що передують самому акту впізнання та супроводжують його. Правильно обрана тактика впізнання обумовлює об'єктивність та якість усієї слідчої дії взагалі.

Загальні правила пред'явлення для впізнання.

Для гарантування достовірності результатів впізнання необхідно дотримуватися таких, встановлених кримінально-процесуальним законом, *правил*:

1. Суб'єкт впізнання повинен бути попередньо допитаним про обставини, за яких він спостерігав відповідний об'єкт, та ознаки, за якими він зможе його упізнати.

2. Об'єкт пред'являється суб'єкту впізнання разом з іншими об'єктами, у кількості не менше трьох, які не мають різких відмінностей у зовнішньому вигляді.

3. Перед початком впізнання суб'єкту впізнання пропонують зайняти любе місце серед осіб, які пред'являються.

4. Свідок чи потерпілий перед пред'явленням для впізнання попереджаються про кримінальну відповідальність, передбачену кримінальним законодавством.

5. Суб'єкт впізнання повинен пояснити за якими ознаками він упізнав об'єкт.

6. Про впізнання складається протокол незалежно від його результатів.

3.1. Тактика пред'явлення для впізнання живих осіб.

Пристаюючи до пред'явлення для впізнання, слідчий повинен впевнитися, що дотримані усі вимоги, необхідні для проведення цієї слідчої дії.

Необхідність пред'явлення для впізнання живих осіб може виникнути у випадках коли:

- підозрювані (обвинувачені) не були раніше відомі потерпілим або свідкам, але спостерігалися ними у зв'язку зі злочинними подіями;
- підозрювані (обвинувачені) видають себе за інших осіб або не мають документів, що засвідчують їх особистість, чи пред'явили документи, які їм не належать;
- потерпілі або свідки знали раніше пред'явлених підозрюваних (обвинувачених), але не можуть повідомити про них будь-яких відомостей (*наприклад*, навчалися разом у середній школі, але після закінчення не бачилися 20 років) або називають їх не правильно;
- впізнаючий знає особу, яку йому пред'являють, та правильно її називає, але остання заперечує факт знайомства.

Робочий етап пред'явлення для впізнання складається з таких елементів:

1. Після допиту суб'єкта впізнання слідчий видаляє його з робочого кабінету (як правило у сусідній кабінет, що обладнаний телефоном) та запрошує понятих, статистів та інших учасників даної слідчої дії.

2. Усім присутнім слідчий повинен роз'яснити їх права та обов'язки, а також мету, задачі та порядок проведення впізнання. Учасники цієї слідчої дії повинні чітко розуміти свою роль при проведенні впізнання.

Слідчий повинен також роз'яснити як діяти учасникам, якщо потерпілий (свідок) вкаже не на злочинця, а на будь-кого з понятих або статистів, або взагалі не впізнає його.

3. Після проведення інструктажу слідчий розміщує понятих таким чином, щоб було зручно спостерігати за усім перебігом слідчої дії, пропонує статистам зайняти два з трьох стільців або стати в одну лінію, після чого просить свого помічника ввести особу, що підлягає впізнанню.

4. Слідчий запрошує особу, яка підлягає впізнанню, роз'яснює, що вона буде пред'явлена для впізнання, її права та пропонує зайняти будь-яке місце **за власним вибором** серед інших осіб, що пред'являються.

Особа, що підлягає впізнанню, має право відмовитися від участі у даній слідчій дії. Не можна пред'являти особу для впізнання (у разі її відмови) із застосуванням фізичного чи психічного впливу, обману, шантажу або так, щоб вона про це не знала (негласно).

5. Після того коли особа зайняла місце серед статистів слідчий повинен зафіксувати таке розташування у протоколі або за допомогою технічних засобів (фотозйомка або відеозапис).

Поняті повинні знати, яка саме людина пред'являється для впізнання та під яким номером знаходиться.

Якщо при впізнанні будуть застосовуватися науково-технічні засоби, то необхідно повідомити про це усіх учасників слідчої дії, про що зробити відмітку у протоколі.

6. Запрошують впізнаючого до кабінету слідчого, де знаходяться усі учасники впізнання. М.В. Салтевський зазначає, що слідчий просить помічника запросити впізнаючого до кабінету слідчого [12, с. 212].

На нашу думку впізнаючого повинна запрошувати особа, яка не є зацікавленою у результатах кримінальної справи, наприклад, понятий.

12 Салтевський М.В. Криміналістика. Підручник: У 2 ч. Ч. 2. – Харків: Консум, 2001.

Використання допомоги помічника слідчого може мати навідний характер, оскільки він може вийти з кабінету та підказати за яким номером знаходиться або яке місце займає злочинець.

Досить поширеним способом виклику впізнаючого у слідчій практиці є постукування у стіну суміжної кімнати, де знаходиться суб'єкт впізнання. Однак кількість стуків може означати порядковий номер, за яким знаходиться особа, яка підлягає впізнанню. Якщо суб'єкт впізнання викликається за телефоном, слідчий може заздалегідь оговорити з ним фразу, яка буде вказувати місце, за яким знаходиться злочинець.

Приклад: *Так, у 2005 році в м. Новомосковську Д. вчинив грабіжницький напад із застосуванням сили на А. і заволодів індивідуальним майном останньої. Протягом чотирьох діб злочинець був затриманий. Слідчому необхідно було пред'явити потерпілій А. для впізнання підозрюваного Д., який учинив злочин. Під час допиту А. не змогла описати зовнішні прикмети злочинця і висловила сумніви щодо проведення впізнання. Слідчий, заспокоївши потерпілу В., заздалегідь оговорив з нею фрази, які будуть відповідати номеру, за яким розташований Д.:*

1) *“А., Ви запрошуєтесь для проведення впізнання до кабінету № 34” – об'єкт впізнання знаходиться за № 1.*

2) *“А., до кабінету № 34 Ви запрошуєтесь для проведення впізнання” – об'єкт впізнання знаходиться за № 2.*

3) *“Потерпіла, Ви запрошуєтесь до кабінету № 34 для проведення впізнання” – об'єкт впізнання знаходиться за № 3.*

Під час проведення впізнання підозрюваного Д. у потерпілої не виникло ніяких складнощів упізнати серед трьох пред'явлених осіб, людину, яка вчинила грабіжницький напад.

Зважаючи не це, суб'єкта впізнання повинна викликати особа, яка не зацікавлена у результатах справи, за телефоном (наприклад це може зробити понятий).

7. У разі коли суб'єктом впізнання виступає свідок або потерпілий, то його попереджають про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань та за відмову від дачі показань (тільки свідка) відповідно до ст. 384 та ст. 385 КК України. Якщо впізнаючий не досяг 16-річного віку, то слідчий повинен роз'яснити йому обов'язок давати правдиві показання.

8. Після цього у впізнаючого з'ясовують, чи задовольняють його умови даної слідчої дії, чи добре йому видно зовнішні прикмети осіб, яких пред'являють для впізнання.

9. При позитивній відповіді (**при негативній необхідно забезпечити відповідні умови**) слідчий пропонує впізнаючому подивитися на групу людей та вказати на особу, яку спостерігав або раніше зустрічав і запам'ятав (де і за яких обставин) та пояснити, за якими ознаками він її упізнав. Питання слідчого повинно бути коротким, зрозумілим, нейтральним і не мати навісного характеру.

Приклад: *Навідне питання: "... хто з пред'явлених осіб, вчинив на Вас розбійний напад о 22-50 14 січня 2005 року в під'їзді № 2 будинку 38, що розташований по вул. С. Ковалевській у м. Дніпропетровську, та викрав ...".*

У цьому питанні міститься уся інформація про подію злочину, а також з нього можна зробити висновок, що злочинець вже є серед пред'явлених осіб.

Законодавець не обмежує часу проведення впізнання. Суб'єкт впізнання може сприймати пред'явлені йому об'єкти, аналізувати та робити висновки стільки часу, скільки визначить за потрібне для отримання об'єктивного висновку. **Не можна квапити впізнаючого із відповіддю та нав'язувати йому занадто швидкий темп впізнання,** оскільки це може призвести до

невпевненого впізнання (*наприклад*, вказівка на приблизну схожість) або невпізнання взагалі.

Якщо впізнаючий вагається із відповіддю, можна запропонувати пред'явленим особам вчинити певні дії, *наприклад*, встати, сісти або повернутися. Забороняється пропонувати їм промовляти ті чи інші фрази, оскільки такого роду дії проводяться під час спеціального виду пред'явлення для впізнання – за голосом та особливостями мови.

В тих випадках, коли суб'єкт впізнання заявляє, що нікого не упізнає серед пред'явленої групи осіб, то не можна (не доцільно) переривати або закінчувати дану слідчу дію, а необхідно заспокоїти його та запропонувати ще раз більш уважно подивитись на осіб, що пред'являються для впізнання. Якщо впізнаючий нікого не упізнав, то про цей факт слідчий у протоколі робить відмітку і дана слідча дія закінчується.

10. Особа, на яку вказав впізнаючий, повинна встати та назвати себе (*наприклад*, Трофименко Олексій Іванович 1977 р/н.). Якщо особа відмовляється назвати себе, то її називає слідчий.

Після цього впізнаючий повинен розповісти де і за яких обставин він зустрічався з даною особою та перелічити ознаки, за якими він її упізнав. Суб'єкт впізнання повинен викладати показання у формі вільної розповіді. При цьому слідчий може задавати додаткові, уточнюючі, деталізуючі або конкретизуючі запитання.

Якщо упізнаний за своєю ініціативою під час слідчої дії робить заяви (*наприклад*, що також упізнає суб'єкта впізнання) або дає правдиві показання, що відносяться до справи, то їх доцільно також зафіксувати у протоколі, а потім допитати його за цими фактами.

У випадку, коли потерпілий (свідок) впізнав злочинця за прикметами, що не відображені раніше у протоколі допиту, то необхідно провести додатковий допит цієї особи за такими фактами.

11. На цьому впізнання закінчується. Слідчий складає протокол, який підписують усі учасники даної слідчої дії.

Результат впізнання слід вважати **позитивним**, якщо суб'єкт впізнання упізнав особу і називає не тільки загальні прикмети та ознаки, але і їх сукупність та індивідуальні особливості.

Результат впізнання може бути й **негативним** у випадках коли впізнаючий не може нікого упізнати серед пред'явленої групи осіб або вказує на особу, яка не має ніякого відношення до злочинної події (статиста, понятого). Такі ситуації можуть виникнути у таких випадках:

- з моменту спостереження пройшло багато часу;
- особа, яку впізнають, різко змінила свою зовнішність (*наприклад*, поголилася наголо, відпустила бороду або вуса тощо);
- потерпілий або свідок боїться помсти (тиску) з боку кримінального світу;
- для впізнання пред'являється інша особа, яка не має ніякого відношення до злочинної події та ін.

В тих випадках коли злочинці намагаються зірвати проведення впізнання, чинять протидію розслідуванню (*наприклад*, намагаються залякати або підкупити впізнаючого, шантажують чи компрометують його, або погрожують фізичною розправою), необхідно максимально обмежити можливості психологічного впливу на суб'єкта впізнання з їх боку.

З цією метою доцільно застосовувати такі **тактичні прийоми**:

1. Максимальне скорочення часу проведення впізнання.

У цьому випадку усі підготовчі дії необхідно проводити таким чином, щоб виключити вірогідність випадкової зустрічі свідків (потерпілих) зі злочинцями та їх адвокатами, а також з понятыми та статистами до початку слідчої дії.

Слідчу дію необхідно проводити у прискореному темпі, щоб запобігти психологічному впливу на впізнаючих з боку злочинців. Після виконання усіх підготовчих дій у приміщенні, де проводиться впізнання, запрошують свідка (потерпілого), який стисло пояснює, за якими ознаками і у зв'язку з якою подією впізнає особу, після чого його виводять з цього приміщення. Протокол пред'явлення для впізнання складається, коли впізнаючий і підозрювані (обвинувачені) та їх адвокати знаходяться окремо.

2. Спостереження за поведінкою свідків та потерпілих.

Трапляються випадки, коли емоційна реакція впізнаючого свідчить про те, що він упізнав злочинця, але заперечує це. Причини такої поведінки можуть бути різними, наприклад, побоювання помсти з боку злочинців, які залишилися на волі, або зацікавлених у справі осіб. Тому спостереження слідчого та наступний допит повинні дозволити встановити причини та способи психологічного впливу на суб'єкта впізнання.

У тих випадках, коли впізнаючий каже, що не упізнав злочинця, а спостереження за його поведінкою вказує на протилежне, необхідно заспокоїти потерпілого (свідка), дати йому можливість відчувати підтримку та захист з боку правоохоронних органів та запропонувати ще раз спробувати упізнати злочинця. Але дії слідчого у таких випадках не повинні мати навідний характер.

3. Спостереження за поведінкою підозрюваних та обвинувачених.

Внаслідок такого спостереження слідчий може помітити за виразом обличчя, жестами та іншими ознаками, що злочинці та їх адвокати намагаються ускладнити процес впізнання або ж зірвати його взагалі (*наприклад*, намагаються створити загрозливий вигляд, змінити вираз обличчя, ухилитися від заданої пози тощо).

Такі дії з боку злочинців повинні негайно присікатися, оскільки будь-яке зволікання з боку слідчого тягне за собою не передбачувані наслідки. Такою

поведінкою злочинці можуть викрити себе, що мають враховувати слідчі і тактично правильно використовувати у подальшому їх допиті.

4. Проведення впізнання з кожним підозрюваним (обвинуваченим) окремо.

Якщо для впізнання необхідно пред'явити декілька осіб (що проходять за однією кримінальною справою) одному суб'єкту впізнання, то кожного з них необхідно пред'являти окремо, серед їм подібних статистів. При цьому статисти, які пред'являлися разом з першим об'єктом, не повинні брати участь у наступних впізнаннях.

Не можна пред'являти для впізнання декількох осіб одночасно, оскільки:

1) значна кількість осіб перешкоджає зосередженню уваги (так, при одночасному пред'явленні трьох осіб загальна їх кількість разом зі статистами повинна складати не менше дев'яти);

2) підвищується ризик помилкового впізнання;

3) одночасне перебування в одному місці декількох злочинців може призвести до змови між ними і викликати інші небажані наслідки та ін.

У випадках, коли суб'єктів впізнання декілька, а об'єкт один, то його пред'являють кожному окремо, причому доцільно кожний раз серед нових осіб.

5. Застосування науково-технічних засобів (наприклад, відеозапису) створює сприятливі умови для одержання доказової інформації, дозволяє фіксувати не тільки факт впізнання, але й “психологічний клімат”, у якому воно відбувалось, психологічно впливає на підозрюваних та обвинувачених. Відеозапис ускладнює можливість злочинців негативно впливати на свідків та потерпілих.

6. Впізнання поза візуальним спостереженням може проводитися для гарантування безпеки потерпілих (свідків), які впізнають підозрюваних та

обвинувачених, відповідно до ч. 4 ст. 174 КПК України та Закону України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”.

Отже, застосування переліченої низки тактичних прийомів дозволить слідчому більш якісно та ефективно провести впізнання.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що слідчий, проводячи впізнання, повинен завчасно визначитися з обсягом доказової інформації, яка підлягає розголошенню. Під час даної слідчої дії присутня значна кількість сторонніх осіб, яких з тактичних або етичних міркувань ознайомлювати з деякими фактичними даними не бажано чи не доцільно. Звідси слідчий повинен вживати заходів щодо запобігання витоку інформації, що має значення для кримінальної справи.

3.2. Тактика впізнання поза візуальним спостереженням особи, яку впізнають.

Для гарантування безпеки учасників кримінального судочинства впізнання може проводитися ***поза візуальним спостереженням***, відповідно до ч. 4 ст. 174 КПК України та Закону України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”. У даному випадку слідчий повинен забезпечити відповідні умови для проведення цієї слідчої дії.

До організації впізнання обов’язково залучаються співробітники підрозділу, що здійснює заходи безпеки, які також можуть брати участь у його проведенні, про що робиться відповідна відмітка у протоколі.

Для участі в проведенні впізнання залучається не менше чотирьох понять, які повинні пересвідчитися у можливості такого впізнання і засвідчити таке впізнання (тобто бути одночасно в двох відокремлених місцях).

Таке впізнання необхідно проводити у спеціально обладнаних приміщеннях, поділених надвоє перегородкою зі спеціального скла (прозорого з одного боку), з окремими входами (*див. Додатки 9-11*).

При проведенні даної слідчої дії необхідно дотримуватися певної послідовності розташування учасників впізнання до спеціально обладнаних кімнат:

а) завести понятих, яким роз'яснюються мета, задачі та порядок проведення впізнання поза візуальним спостереженням;

б) після цього двоє понятих переходять до кімнати, звідки буде проводитися впізнання (*кімната Б*), а двоє інших залишаються у кімнаті, де будуть знаходитися статисти та об'єкт впізнання (*кімната А*);

в) у кімнату А запрошуються статисти, об'єкт впізнання, його адвокат, конвой (у разі необхідності), яким роз'яснюється мета та порядок проведення слідчої дії (окрім даних про суб'єкта впізнання);

г) об'єкту впізнання пропонується зайняти за власним вибором будь-яке місце серед статистів;

д) у кімнату Б за телефоном викликається суб'єкт впізнання, якому також роз'яснюється суть слідчої дії, пропонується через спеціальне скло оглянути осіб, які пред'являються, та вказати на ту, яка спостерігалась ним під час злочинної події.

Весь процес пред'явлення для впізнання та його результати фіксуються у протоколі, де крім відомостей, передбачених ст. 174 КПК України, обов'язково зазначається те, що впізнання проводилося поза візуальним спостереженням того, кого впізнають, а також вказуються усі обставини та умови його проведення. З протоколом кожна група учасників, які знаходяться в кімнатах А і Б, ознайомлюється окремо. Безумовно, що в протоколі вказуються змінені анкетні дані особи, яка впізнає (*див. Додатки 9-11*).

Виведення особи, яка впізнає з кімнати Б (а також вивезення в безпечне місце), проводиться співробітниками підрозділу, який здійснює заходи безпеки, з дотриманням необхідних умов, які виключають можливість її спостереження об'єктом впізнання, адвокатом чи іншими зацікавленими особами [13].

Однак, проведене Є.Д. Лук'янчиковим опитування слідчих працівників показало, що усі вони поінформовані про можливість проведення впізнання поза візуального контакту між основними учасниками слідчої дії. Але на практиці положення цієї норми застосовував лише кожний п'ятий, незважаючи на те, що 76 % опитаних зазначили, що відчували у цьому потребу. Утримання від пред'явлення для впізнання поза візуального контакту пояснюється труднощами підготовки і проведення, відсутністю тактичних рекомендацій та спеціальних приміщень для впізнання.

Дійсно, у практиці, на жаль, досить важко знайти спеціально обладнане приміщення, яке б дозволяло впізнаючому спостерігати за злочинцями, а самому залишатись невидимим для них.

При відсутності таких приміщень доцільно використовувати такі **тактичні прийоми:**

а) використання спрямованих джерел світла, що дозволяє максимально освітити злочинців, яких пред'являють для впізнання, та зменшити можливість запам'ятовування ними свідків та потерпілих. Однак, необхідно зазначити, що при застосуванні такого прийому не можна спрямовувати світло в обличчя особи, тобто засліплювати підозрюваного або обвинуваченого, оскільки це порушує їх законні права;

13 Методичні рекомендації щодо пред'явлення для впізнання на попередньому слідстві № 5483/Кл: Головне слідче управління МВС України; НАВС України. – К., 2001. – 32 с.

б) використання неосвітленої частини кімнати – прийом схожий на попередній: у неосвітленій частині кімнати знаходяться свідки (потерпілі), щоб упізнати злочинців, які знаходяться у досить освітленому просторі (таким приміщенням може бути коридор або тир);

в) використання масок – потерпілий чи свідок закриває обличчя спеціальною маскою. Однак у цьому випадку залишається вірогідність викриття суб'єкта впізнання за голосом.

г) впізнання із транспортного засобу з тонованим склом – виключає демонстрацію злочинцям свідків (потерпілих), які викривають їх у злочинній діяльності. У такому випадку необхідна присутність чотирьох понять, два з яких обов'язково повинні знаходитися у транспортному засобі, що забезпечує об'єктивність проведення слідчої дії.

д) пред'явлення для впізнання злочинців за фотознімками або відеозображенням.

Про хід та результати впізнання шляхом поза візуального спостереження обов'язково повідомляється особа, яка пред'являлася для впізнання, та її захисник.

3.3. Тактика пред'явлення для впізнання об'єктів за фотознімками або відеозображенням.

В тих випадках, коли з тактичних міркувань недоцільно проводити впізнання підозрюваних та обвинувачених безпосередньо, вдаються до пред'явлення їх свідкам і потерпілим опосередковано – **за фотознімками або відеозображенням.**

Загалом такі види впізнання можуть мати місце у випадках коли:

- неможливо пред'явити підозрюваних (обвинувачених) безпосередньо (*наприклад*, приховуються від слідства та суду, місце перебування невідоме, перебувають у довгостроковому відрядженні, померли або фізично ліквідовані, знаходяться у розшуку);
- потерпілі (свідки) не бажають зустрічатися віч-на-віч зі злочинцем;
- недоцільно проводити впізнання злочинців для запобігання психічного впливу на свідків та потерпілих;
- особа, яку необхідно пред'явити для впізнання (підозрюваний, обвинувачений), відмовляється від участі у даній слідчій дії або умисно перешкоджає цьому (чинить протидію);
- для забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;
- виникають складнощі у підборі статистів, оскільки ознаки зовнішності злочинців мають особливі помітні прикмети (*наприклад*, значні опіки або татуювання на обличчі, відсутність кінцівок або частин обличчя тощо);
- після сприйняття, об'єкт впізнання зазнав значних змін внаслідок пластичної операції, каліцтва чи інших причин;
- потерпілий знаходиться у тяжкому або критичному для здоров'я стані, але не виникає сумнівів у вірогідності та об'єктивності впізнання;
- необхідно встановити особу невідомого громадянина, труп якого виявлено;
- пред'явлення трупа для впізнання не мало позитивних результатів і його поховали;
- об'єкт зруйнований, пошкоджений або суттєво змінений та ін.

У таких випадках пред'явлення особи для впізнання за фотознімками або відеозображенням може істотно заощадити час, сили та державні кошти.

Фотознімки із зображенням підозрюваних (обвинувачених) можуть бути вилучені за місцем їх проживання, у родичів, друзів або з офіційних документів (*наприклад*, особова справа, картотека паспортно-візових служб).

Необхідно отримувати такі фотознімки, щоб час їх виготовлення максимально наближався до моменту сприйняття потерпілим або свідком тієї чи іншої особи. Орієнтуючись на вилучені фотографії, слідчий підбирає зображення схожих за зовнішністю осіб. Фотографії повинні бути однаковими за формою, кольором та розміром.

Відеозапис зовнішності особи, яка підлягає впізнанню, та осіб, в числі яких вона буде пред'являтися, слідчий проводить самостійно із залученням спеціаліста. Відеозапис зазначених осіб доцільно проводити у спеціально обладнаному приміщенні, у якому встановлюються освітлювачі з таким розрахунком, щоб забезпечити достатньо рівномірну освітленість ділянки зйомки. Стіна, на фоні якої передбачається проведення відеозапису, повинна мати нейтральний фон.

При вирішенні питання про доцільність пред'явлення об'єкта для впізнання за фотознімками або відеозаписом необхідно впевнитися наскільки його зовнішній вигляд на знімку або відеоплівці відповідає оригіналу, який сприймався суб'єктом впізнання.

При встановленні невідповідності слідчий повинен відмовитися від проведення впізнання або сфотографувати (перезняти) об'єкт знову за правилами пізнавальної, сигналітичної або масштабної зйомки (залежно від виду об'єкта).

Порядок пред'явлення фотознімків та відеозображень для впізнання такий же, як і порядок пред'явлення живих осіб.

Впізнаючому пред'являється не менше трьох фотознімків (відеозображень) осіб однієї статі, приблизно одного вигляду (за віком, зростом,

статурою, рисами обличчя, кольором волосся тощо), по можливості – в одязі, який спостерігався під час злочинної події.

Слідчий у присутності понятих розкладає фотознімки на робочому столі або **пропонує понятим розкласти їх у будь якому порядку** (що є більш доцільним). Після цього фотографії наклеюються на бланк протоколу (див. *Додаток № 7*) або на аркуш паперу (фототаблицю), нумеруються (1, 2, 3, 4) та скріплюються печатками (прошнуровуються) (див. *Додатки № 5, 6*).

Слідчий повинен визначитися у якому порядку будуть пред'являтися для впізнання відеозображення.

Поняті повинні знати, за яким номером розміщено фотознімок (відеозображення) об'єкта, який підлягає впізнанню.

Таке розташування фотознімків (відеозображень) фіксується у протоколі, а також (при необхідності) за допомогою фото - або відеозйомки.

Після цього запрошують впізнаючого, попереджають його про кримінальну відповідальність, пропонують оглянути пред'явлені фотознімки або переглянути відеозаписи і упізнати ту особу, яка зображена на фотознімку чи відеоплівці, яку він спостерігав під час злочинної події.

Після цього слідчий складає протокол, який підписують усі учасники даної слідчої дії.

Відеокасету слід упакувати в конверт із щільного паперу, скріпити підписами понятих та опечатати. До касети додається довідка з зазначенням дати і місця здійснення відеозапису, черговості відеофіксації осіб, які підлягають впізнанню, а також їхні номери та анкетні дані.

Фотознімок є *об'єктивним засобом фіксації* зовнішності об'єкту. Не можна проводити впізнання за художніми, рисованими, композиційними та скульптурними портретами, оскільки вони являють собою *суб'єктивний* спосіб передачі інформації і об'єктивно не відбивають ознаки зовнішності об'єктів.

Разом з тим такі портрети можна використовувати під час проведення низки оперативно-розшукових заходів.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що слідчий повинен намагатися пред'являти для впізнання об'єкти безпосередньо, а не за фотознімками, оскільки фотографія – це лише площинна копія, яка у повній мірі не відображує усіх ознак об'єктів.

3.4. Тактика пред'явлення для впізнання трупа та його частин.

Трупи та їх частини пред'являють для впізнання у тих випадках, коли не можна встановити особу загиблої людини за документами або зовнішність трупа значно змінена.

Необхідно відрізнати пред'явлення трупа для впізнання (у відповідності до вимог ст. 174 КПК України), від його упізнавання тими чи іншими особами поза процесуальними правилами.

У першому випадку слідчий, висунувши версію про конкретну особу трупа (наприклад, при наявності заяви родичів про без вісті зниклу людину), згідно зі ст. 174 КПК України допитує особу, яка його може знати, про прикмети та особливості, за якими можна провести впізнання. Тільки після цього проводиться впізнання трупа.

У другому випадку, слідчий не може виконати вимог зазначеної статті КПК, оскільки особа загиблого не встановлена і відсутні особи, які можуть її упізнати. У такому разі, з метою встановлення особи загиблого, широкому колу осіб (наприклад, мешканцям району де був знайдений труп, працівникам ЖЕКів, паспортистам, двірникам тощо) надається можливість оглянути труп (як на місці події, так і в морзі). При цьому особи, які оглядають труп,

попередньо не допитуються, оскільки вони не знають, хто саме буде пред'явлений для впізнання, і, відповідно, нічого не можуть сказати про ознаки його зовнішності; поняті не запрошуються, протокол не складається. Тому таке упізнання є оперативно-розшуковим заходом і проходить поза процесуальними правилами пред'явлення для впізнання.

Впізнання трупа необхідно проводити одразу ж після його виявлення. Невиправдане зволікання призводить до появи трупних змін, які можуть ускладнити процес упізнавання. Смерть може дуже змінити окремі риси обличчя, його загальний вираз, колір шкіри та волосся, внаслідок чого навіть людині, яка добре знала загиблого, іноді буває важко впізнати її труп.

Отже, під час допиту особливу увагу слід приділяти таким ознакам, які менше всього можуть зазнати змін та руйнувань (*наприклад*, фізичні недоліки, характер зубів, пломби, рубці, родимі плями, бородавки, татування тощо).

Пред'явленню трупа для впізнання повинно передувати "*туалет трупа*", що полягає у наданні йому прижиттєвого вигляду (*наприклад*, з обличчя змивається кров, видаляється бруд, зашиваються фрагменти обличчя, що на момент впізнання вони відсутні, та оброблюються пудрою, губи підкрашуються, зачіска приводиться у звичайний вигляд тощо).

Якщо на обличчі мають місце значні пошкодження, які не можна усунути звичайними методами, проводиться *реставрація* обличчя трупа. "Туалет трупа" здійснює судово-медичний експерт або інший медичний працівник. Якщо нема можливості реставрувати труп, то проводиться його фотографування (з метою наступного пред'явлення для впізнання за фотознімками).

В.Ю. Шепітько вказує, що впізнання трупа слід проводити у тому одязі, що є на ньому [14, с. 321]. На нашу думку, труп або його частини необхідно пред'являти окремо від одягу, в якому він був виявлений, та предметів, що знаходилися навколо нього. Хоча сполучення ознак зовнішності й одягу сприяє активізації пам'яті і полегшує впізнання, але існує ризик впізнання трупа лише за одягом чи супутніми предметами, а не за його анатомічно-морфологічними ознаками.

Труп потрібно пред'являти для впізнання роздягненим, прикритим тканиною (*наприклад*, простиралом), не порушуючи етичних норм. Якщо особу можуть упізнати за прикметами, які знаходяться на інших частинах тіла (*наприклад*, животі, ягодилах), то їх можна оголити. Для того, щоб особа, яка впізнає, могла уважно оглянути усі прикмети трупа, його положення можна міняти.

Труп та його частини пред'являється для впізнання без однорідних об'єктів, за участю судовомедичного експерта і у присутності двох понятих.

Якщо особа заявляє, що впізнає загиблого і називає за якими ознаками, то слідчий повинен перевірити обґрунтованість впізнання і впевнитися у наявності відповідних прикмет. Якщо особа, яка впізнала трупа, може надати фотознімки загиблої особи за життя, то їх необхідно приєднати до кримінальної справи.

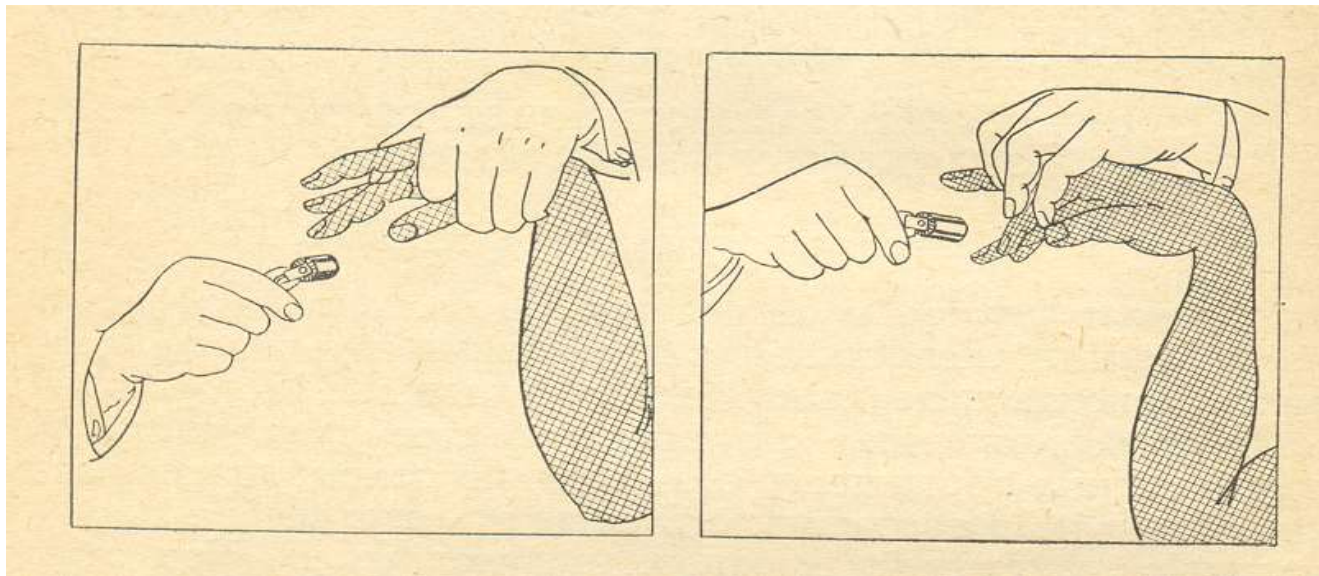
Якщо труп не впізнано, його фотографують за правилами сигналітичної зйомки та дактилоскопують. У цьому випадку також доцільно взяти зразки волосся, крові, а при необхідності виготовити посмертну маску.

При вилученні відбитків пальців рук з трупа необхідно зігнути кість руки у зап'ясті під прямим кутом (див. *Рисунок № 1*) [15, с. 402].

14 Криміналістика: Підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / Глібо В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. / За ред. В.Ю. Шепітька. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2001.

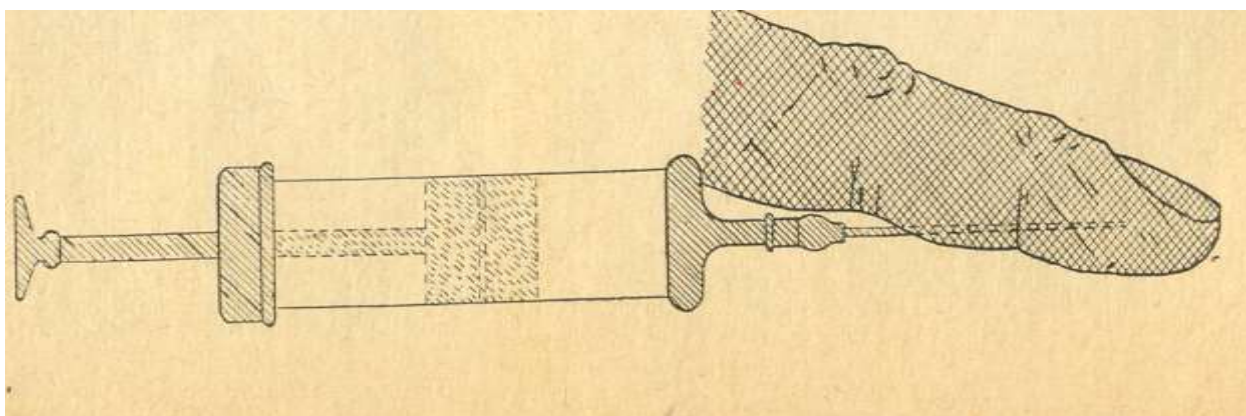
15 Арне Свенссон, Отто Вендель Раскрытие преступлений. – М.: Изд-во иностранной литературы., 1956.

Рисунок № 1.
Технологія дактилоскопіювання трупів

Якщо шкіра пальців рук трупа виявиться зморщеною або бугристою, що ускладнить процес дактилоскопіювання, то необхідно спочатку вприснути воду у кінцеву фалангу пальця за допомогою шприца, а потім розгладити ці зморшки (див. *Рисунок № 2*) [16, с. 405].

Рисунок № 2.
Технологія дактилоскопіювання трупів

Фотографії, дактокарта та перелік ознак зовнішності невідомого трупа заносяться до оперативно-пошукових обліків. Оперативні працівники продовжують роботу по встановленню осіб, які можуть упізнати труп або його частини.

3.5. Тактика пред'явлення для впізнання предметів та документів.

Найбільш поширеними об'єктами впізнання у слідчій практиці є різноманітні предмети та документи.

Об'єктами пред'явлення для впізнання можуть виступати речові докази, що виявлені на місці події, різноманітні предмети, викрадені речі, засоби учинення злочину, речі та інші об'єкти, які пов'язані із злочинною подією та мають значення для кримінальної справи. Також можливо пред'являти для впізнання різноманітні документи, які є речовими доказами. Документ може бути впізнаний як за зовнішнім виглядом, так і за графічними ознаками.

Порядок підготовки та пред'явлення для впізнання предметів та документів здійснюється за такими же правилами, що і впізнання живих осіб. Відмінність полягає у тому, що замість людини для впізнання пред'являється предмет або документ. Звідси організаційно-підготовчі та тактичні заходи спрощуються, оскільки замість людей слідчий повинен підібрати не менше трьох однорідних предмета (документа).

Пред'явлення для впізнання предметів та документів складається з таких етапів:

1. Після допиту суб'єкта впізнання слідчий видаляє його з робочого кабінету і запрошує понятих та інших учасників даної слідчої дії.

2. Усім присутнім слідчий повинен роз'яснити їх права та обов'язки, а також мету, задачі та порядок проведення впізнання.

3. Слідчий, демонструє предмет (документ), що впізнається, і повідомляє ознаки, за якими суб'єкт впізнання може його упізнати.

4. Слідчий розкладає на робочому столі предмети (у тому числі й той, що упізнається) і пропонує понятим розмістити їх у будь-якому порядку. Після того

як об'єкти розміщено, під кожним предметом (документом) слідчий проставляє номер (1, 2, 3, 4), про що робить відмітку у протоколі.

Такий порядок розміщення предметів доцільно зафіксувати фотозйомкою або відеозаписом.

5. Запрошують впізнаючого до кабінету слідчого, де знаходяться усі учасники впізнання, та попереджають його про кримінальну відповідальність.

6. Потім слідчий пропонує суб'єкту впізнання оглянути пред'явлені предмети (документи) і сказати, чи немає того, який спостерігався під час злочинної події, пояснити за якими ознаками він його упізнав.

Під час впізнання можна дозволяти впізнаючому брати в руки предмети для кращого їх огляду, якщо це не призведе до зміни або пошкодження його зовнішніх ознак та стану.

Не можна вчиняти дії, що мають навідний характер (які містять підказування очікуваної та бажаної для слідчого відповіді).

Приклад: *Так, впізнаючий К. дав показання про те, як проводилося пред'явлення йому для впізнання мотузки (знаряддя вбивства): “На впізнанні мені було пред'явлено чотири мотузки. Спочатку я взяв мотузку під номером чотири. Вона була стара, лляна. Коли я взяв її у руки, то подумав, що це вона. Позаду мене стояв з фотоапаратом слідчий, але знімка не зробив. Я подумав, що це не та мотузка. Поруч, за номером три, лежала капронова мотузка. Коли я взяв її у руки, то відразу ж клацнув фотоапарат, і я впевнився, що це саме та мотузка” [17, с. 52].*

У даному випадку неправильне застосування слідчим технічних засобів фіксації підштовхнуло до дачі показань, які не відповідають дійсності.

7. Після того, як особа впізнає предмет (документ), його необхідно сфотографувати масштабним способом.

17 Лук'янчиков Є.Д., Моїсєєв О.М. Пред'явлення для впізнання: Навчальний посібник. – Макіївка: Графіті, 1998.

8. Слідчий складає протокол, який підписують усі учасники даної слідчої дії.

Процесуально не вирішено питання, що стосується статусу предметів, які пред'являються для впізнання у якості “статистів”. Подібні предмети можна взяти на час проведення слідчої дії у громадян, в магазинах, на складах та ін. Також слідчі досить часто звертаються за допомогою до своїх колег, які надають необхідні об'єкти.

Приклад: *Так, слідчому необхідно було пред'явити для впізнання потерпілому В. ніж, яким було скоєно напад на нього, та норкову шапку, яку викрали під час учинення злочину. Слідчий звернувся за допомогою до колег по слідчому відділенню та відділу розшуку, які надали йому 4 схожих за зовнішніми ознаками об'єкта. У кімнаті збереження речових доказів (у старшини райвідділу) та в експертно-криміналістичному відділі (ЕКВ) він підібрав необхідну холодну зброю.*

У зв'язку з цим на практиці виникає питання, чи потрібно фіксувати факт отримання цих предметів та їх належність. Деякі слідчі відображають такі відомості в довідці або у рапорті, що приєднуються до справи, інші – зовсім не відображають.

Взагалі, з метою підвищення доказової цінності результатів впізнання предметів, доцільно складати протокол з приводу їх отримання і в ньому відображати необхідні ознаки предметів, а також вказувати джерело їх отримання.

Отже, предмети – “статисти” повинні знаходитися при кримінальній справі або зберігатися у власників (*слідчий повертає предмети власнику під розписку*) до вирішення кримінальної справи по суті у судовому порядку.

3.6. Тактика пред'явлення для впізнання тварин (птахів).

До об'єктів, що пред'являються для впізнання, відносяться і тварини (птахи). Такий вид впізнання проводиться по відношенню до викраденого скота (*наприклад*, корів, овець, коней, кроликів), породистих собак та кішок тощо. Таке впізнання можна проводити якщо тварина (птах) має кілька ознак, що дозволяють її індивідуалізувати (*наприклад*, розміри, колір, уроджені та привласнені прикмети – клеймо, різноманітні нарости та ін.).

Пред'явлення для впізнання тварин (птахів) проводиться за загальними правилами – в групі схожих за зовнішніми ознаками з ними тварин. Вони повинні бути схожими за породою (або однієї), статтю, віком, мастю.

Для більш правильного визначення породи та віку тварин до участі у слідчій дії доцільно залучати спеціаліста (*наприклад*, лікаря-ветеринара, зоотехніка, фельдшера). Спеціаліст може надати допомогу у виявленні специфічних ознак тварин та правильно їх описати.

Під час впізнання необхідно звертати увагу на поведінку тварин по відношенню до хазяїна. У таких випадках потрібно перевірити, як впізнана тварина реагує на кличку, голос, ласку суб'єкта впізнання, його наближення та віддалення.

Якщо тварина сама відреагувала на впізнаючого, тоді слідча дія припиняється, а така поведінка тварини фіксується у протоколі.

Тварини можуть пред'являтися не тільки за зовнішніми, а й за функціональними ознаками (*наприклад*, шкутильгання).

Під час проведення слідчої дії доцільно застосовувати фотозйомку або відеозапис (рекомендується використовувати кольорову плівку). Характерні прикмети зовнішності необхідно знімати детальним планом.

Після проведення впізнання може бути призначена зооветеринарна експертиза для підтвердження ознак, що вказані суб'єктом впізнання (наприклад, порода, вік тощо).

Для впізнання можуть пред'являтися і фрагменти частин тварини (наприклад, шкура, роги та ін.). У цих випадках впізнання проводиться за загальними правилами.

3.7. Тактика пред'явлення для впізнання за голосом та особливостями мови.

У слідчій практиці нерідко виникає необхідність пред'являти особу для впізнання за голосом та особливостями мови. В правоохоронній практиці такий вид впізнання застосовується досить давно (особливо при розслідуванні таких видів злочинів як вимагательства, викрадення людей тощо).

Організаційно-підготовчі заходи до пред'явлення впізнання за голосом та особливостями мови повинні складатися з таких основних *етапів*:

- ❖ попередній допит суб'єкта впізнання;
- ❖ визначення часу проведення впізнання;
- ❖ визначення місця проведення впізнання;
- ❖ підбір статистів, серед яких необхідно провести впізнання;
- ❖ підбір учасників слідчої дії;
- ❖ створення належної обстановки та відповідних умов впізнання;
- ❖ проведення інструктивної наради серед усіх учасників даної слідчої дії зі складанням єдиного плану.

Під час допиту слідчий повинен з'ясувати індивідуальні особливості допитуваної особи, стан слуху, ступінь уважності, умови за яких відбувалося сприйняття голосу, обсяг сприйнятої інформації та її зміст.

При допиті необхідно детально з'ясувати особливості ознак голосу та мови особи, яка підлягає впізнанню.

До таких характерних ознак можна віднести:

1) вид: *літературна* – нормалізована мова, яка використовується засобами масової інформації, у спілкуванні між культурними людьми; *не літературна* – має суттєві відхилення від нормалізованої мови в лексиці, синтаксисі, синематиці (діалектна, жаргонна, простомовна);

2) стиль: канцелярський, побутовий, науковий, діловий;

3) словниковий запас: багатий, бідний, середній;

4) дикція: *добра* – характеризується чіткою промовою усіх звуків, більшою старанністю артикуляції; *погана* – нечітке вимовляння деяких звуків, особливо закінчень;

5) темп: рівномірний, переривчастий та перемінний (рівномірний, у свою чергу, може бути середнім, швидким чи повільним);

6) форма викладення мовного повідомлення: коротка або довга, визначена або плутана, проста або складна;

7) діалект – один з варіантів національної мови, який використовується обмеженою кількістю людей, пов'язаних територіальною, професійною чи соціальною спільністю (*наприклад*, місцевий говір);

8) акцент – ознака, яка відрізняє особу, що розмовляє не на своїй рідній мові, вказує на неправильну мову, тобто відхилення від норми, яке полягає у неправильному наголосі, інтонації, артикуляції та неправильній вимові звуків мови (*наприклад*, сильний або слабкий);

9) патологія мови – розлад мовного апарату, який проявляється у неправильній артикуляції при вимовлянні звуків мови;

10) тип голосу за висотою: низький, середній, високий голос, що відповідає вокальній термінології: бас, баритон, альт, тенор – для чоловіків, сопрано – для жінок;

11) тембр голосу: різкий, м'який, тремтячий, придушений, ліричний, металевий, дзвінкий, жорсткий, твердий, теплий, холодний, ніжний, сухий, глухий;

12) гучність: гучна мова, середня, тиха;

13) сталі фразеологічні звороти (наприклад, приказки, “крилаті висловлювання”);

14) діалектизми: вживання слів, які належать якому-небудь територіальному, професіональному, виробничому, соціальному чи іншому діалекту;

15) сучасні слова іноземного походження (використання іномовних слів);

16) наголос у словах: правильний чи неправильний;

17) слова “паразити”: багатократне вживання, як правило, одного із слів “паразитів”, які не мають у фразі ніякого значення, а лише забруднюють мову;

18) звукові звички (наприклад, покашлювання, прицмокування);

19) особливі прикмети голосу та мови: заїкання, шепелявість, голос здавлений, фальцетний, з носовим відтінком та ін. [18].

При пред’явленні для впізнання за голосом та особливостями мови слідчий повинен створити такі умови:

- впізнання повинно проводитися у приміщенні де відбувалася злочинна подія (у якому суб’єкт впізнання сприймав голос об’єкта впізнання). У випадку неможливості проведення впізнання у такому приміщенні слідчий повинен забезпечити схоже приміщення де можна відтворити голос або особливості мови в умовах, наближених до події злочину;

18 Методичні рекомендації щодо пред’явлення для впізнання на попередньому слідстві № 5483/Кл: Головне слідче управління МВС України; НАВС України. – К., 2001. – 32 с.

- для аналізу та оцінки голосу особи, яку впізнають, необхідно використовувати дві суміжні кімнати з відчиненими дверима, якщо це відкрита місцевість (або одна кімната) – використовуються транспортні засоби, тканина та ін. (наприклад, суб'єкт та об'єкт впізнання знаходяться по різні боки вантажної машини);
- під час впізнання впізнаючий не повинен бачити особу, яка упізнається за голосом та мовою;
- суб'єкт впізнання повинен мати можливість порівняти голос того, хто впізнається, з голосами інших осіб, які мають схоже мовлення;
- усі учасники слідчої дії повинні бути поділені на дві групи, до складу яких входять:

Таблиця № 1.

Учасники пред'явлення для впізнання за голосом (мовою)	
1 група	2 група
1) слідчий; 2) особа, яка впізнає; 3) двоє понятих; 4) інші учасники слідчої дії (особи, які здійснюють охорону, фоно- або відеозапис).	1) особа, яка допомагає слідчому (помічник слідчого, оперативний працівник); 2) двоє понятих; 3) особа, яку впізнають за голосом; 4) особи, які ведуть з нею розмову (статисти); 5) інші учасники слідчої дії (захисники, особи, які здійснюють охорону або фоно- чи відеозапис та ін.).

- зміст розмови, що відтворюється під час проведення впізнання, не повинен стосуватися злочинної події, але в ньому повинні бути слова, які чув суб'єкт впізнання під час злочинної події (такий текст заздалегідь готується слідчим);
- зміст розмови повинен відтворюватися декілька раз (у різних темпах та силою);

- послідовність читання тексту повинна обиратися особою, яка пред'являється для впізнання, за власним вибором, що зазначається у протоколі;
- суб'єкт впізнання слухає тексти, що зачитуються, і заявляє, що впізнає особу, яка читала текст (1, 2, 3 або 4), вказуючи за якими саме ознаками. Дану заяву слідчий заносить до протоколу.

Особливості тактики даної слідчої дії полягають у тому, що впізнання за голосом та особливостями мови повинно відбуватися так, щоб особа, яку впізнають, не мала можливості навмисно змінити голос.

У тих випадках, коли слідчий має інформацію про те, що об'єкт впізнання буде намагатися під час слідчої дії змінити голос, впізнання повинно проводитися таким чином, щоб особа, яка підлягає впізнанню не знала, що за нею спостерігають (прослуховують).

В такому разі 2 група (див. *Таблицю № 1*) знаходиться в кімнаті № 1, а всі її учасники розмовляють між собою (або їх втягують у діалог, дискусію). Особам, що пред'являються для впізнання, можуть задаватися питання (такі, щоб відповідь на них була розгорнутою, містила в собі слова, які суб'єкт впізнання сприймав під час злочинної події). Одночасно 1 група знаходиться у кімнаті № 2 і слухає цю розмову. За командою слідчого відбувається прослуховування усної мови осіб, яких пред'являють для впізнання. Тривалість розмови визначається слідчим.

Якщо впізнаючий упізнав голос, то він повинен пояснити, за якими саме ознаками. Слідчий повинен ретельно занотувати ці ознаки у протоколі впізнання.

Текст, який відтворювався під час впізнання, повинен бути приєднаний до протоколу впізнання.

За звуковими слідами можливе впізнання не тільки людей, а й інших об'єктів, які є джерелами звуку (*наприклад*, тварини, предмети, машини, агрегати, будь-які механізми та ін.).

3.8. Тактика пред'явлення для впізнання за фонограмою.

Пред'явлення для впізнання особи за голосом та особливостями мови можна проводити не тільки безпосередньо, а й за ***фонограмою***.

За фонограмою впізнання проводиться у випадках, коли:

- ❖ суб'єкт впізнання заявляє на допиті, що зможе впізнати підозрюваних (обвинувачених) за зовнішнім виглядом і голосом, але пред'явити цих осіб для впізнання не є можливим, оскільки вони приховуються від слідства та суду, перебувають у довгостроковому відрядженні, померли або фізично ліквідовані, знаходяться у розшуку або місце перебування їх невідоме; однак є фонограми із записом їх голосу;
- ❖ особа, яку необхідно пред'явити для впізнання за голосом, відмовляється від участі у даній слідчій дії, однак є фонограма із записом її голосу;
- ❖ особа, яка підозрюється у вчиненні злочину, відмовляється визнати, що саме її голос записаний на магнітну плівку;
- ❖ щоб запобігти негативному впливу на свідків та потерпілих, забезпечити безпеку осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві та ін.

Для проведення такого виду впізнання використовується спеціально виготовлена фонограма.

Є.Д. Лук'янчиков і О.М. Моїсєєв вказують такий ***порядок пред'явлення для впізнання за фонограмою***:

1) з фонограми усної мови особи, яку пред'являють для впізнання, виділяють частину з декількома чітко проголошеними фразами і найменшою кількістю завад;

2) зміст цих фраз слідчий викладає письмово;

3) підбирають двох осіб з голосами, схожими з голосом особи, яку пред'являють, і пропонують їх промовити зазначені фрази для запису на магнітну стрічку;

4) впізнання проводиться у присутності двох понятих, яким роз'яснюються їх права та обов'язки, та пропонується визначити послідовність прослуховування фонограм;

5) потім до кабінету слідчого запрошують впізнаючого і пропонують прослухати фонограми усної мови та сказати, чи є серед них голос, який він чув раніше, якщо так, то за яким номером ця фонограма, і за якими ознаками та особливостями він його упізнав. За проханням впізнаючого уся фонограма або її частина можуть бути відтворені для повторного прослуховування;

6) хід та результати впізнання слідчий фіксує у протокол [19, с. 71].

У необхідних випадках для проведення слідчої дії слідчий може залучити спеціаліста (*наприклад*, техніка, інженера чи іншого фахівця з експлуатації звукозаписуючої та відтворюючої апаратури), який здійснює технічне супроводження впізнання за магнітними фонограмами.

Після проведення впізнання пред'явлені фонограми усної мови упаковуються у поліетиленові пакети, а потім у металеві, пластмасові чи картонні коробки, засвідчуються підписами слідчого і понятих та скріплюються печаткою.

19 Лук'янчиков Є.Д., Моїсєєв О.М. Пред'явлення для впізнання: Навчальний посібник. – Макіївка: Графіті, 1998.

3.9. Тактика пред'явлення для впізнання за особливостями ходи.

Впізнання людини може проводитися *за особливостями ходи*, яка характеризується довжиною, шириною та рівномірністю кроку, положенням, постановкою та кутом розвороту стопи, ступенем їх піднімання, швидкістю руху тощо. Хода також залежить від віку, статі та статури людини, її стану та професійних навичок, взуття, наявності при собі багажу та ін.

Впізнання за функціональними ознаками можливо лише у випадках чіткої індивідуальності їх вираженості, змінити які зусиллям волі практично неможливо (*наприклад*, коли людина шкутильгає, має особливості в розстановці ніг, характерний кут розвороту ступні тощо).

При проведенні впізнання слідчий повинен створити такі *умови*:

- вибрати час та місце проведення слідчої дії, що забезпечує повне відтворення ознак ходи та можливість їх спостереження суб'єктом впізнання;
- пред'явити особу, яку впізнають, серед інших осіб (статистів), які мають схожі ознаки ходи;
- суб'єкту впізнання повинно бути надано достатньо часу для спостереження ходи пред'явлених осіб;
- усі пред'явлені особи повинні проходити повз суб'єкта впізнання не одночасно, а кожна окремо (по черзі);
- об'єкт впізнання (як виняток) не повинен знати про те, що за ним спостерігають (у випадках запобігання навмисної зміни ходи об'єкта впізнання), однак він обов'язково повідомляється про результати слідчої дії.

Приклад: Так, під час допиту потерпіла Ф. заявила, що зможе упізнати особу, яка вчинила на неї грабіжницький напад, за особливостями ходи (під час зникнення з місця події злочинець шкутильгав). Слідчий підібрав двох статистів зі схожими ознаками ходи. При прийнятті рішення про проведення впізнання слідчий припускав, що Б. (підозрюваний) буде намагатися змінити ходу. Для того, щоб уникнути такої ситуації, впізнання було проведено таким чином, що Б. не знав коли буде проводитися дана слідча дія і за якими саме ознаками його будуть упізнавати. Так, слідчий повідомив, що впізнання Б. за зовнішністю буде проводитися в іншому кабінеті, який знаходиться в другому корпусі райвідділу. Тому, підозрюваний Б. разом зі статистами, понятими та помічником слідчого вийшли з райвідділу на подвір'я і направилися до другого корпусу. Одночасно за цим процесом з вікна четвертого поверху спостерігала потерпіла Ф. разом зі слідчим і двома понятими. Вона впізнала особу, яка вчинила на неї напад, за особливостями ходи і пояснила за якими саме ознаками. Б. Був притягнутий до кримінальної відповідальності.

Під час проведення даного виду впізнання доцільно використовувати відеозапис, який дозволить сприймати слідчу дію у динаміці та відтворити атмосферу, у якій вона відбувалась.

3.10. Тактика пред'явлення для впізнання окремих ділянок місцевості та приміщень.

У слідчій практиці існують випадки пред'явлення для впізнання окремих ділянок місцевості, приміщень, споруд, будівель тощо. Такий вид впізнання може проводитися з метою встановлення певного місця, яке цікавить слідчого, а також перевірки показань допитаної особи.

Необхідність у ньому виникає у тих випадках, коли допитаний пам'ятає прикмети об'єкта, але не знає точної адреси та шляхів руху до нього, або називає ту чи іншу адресу, яка не відповідає дійсності. Слідчий же, або має версію стосовно даного об'єкта і розраховує встановити його за допомогою допитаної особи, або йому достовірно відоме місцезнаходження об'єкта, але необхідно перевірити з цього приводу показання допитаного.

Впізнання таких об'єктів необхідно проводити за такими *правилами*:

- ❖ слідчий підшукує не менше двох ділянок місцевості або приміщень, які підпадають під ознаки, які перерахувала особа під час допиту;
- ❖ у присутності понятих слідчий виїжджає разом з вказаною особою та іншими учасниками слідчої дії на кожен з цих об'єктів;
- ❖ на кожному об'єкті слідчий пропонує особі роздивитися навколишню обстановку і повідомити, чи впізнає вона даний об'єкт і якщо впізнає, то за якими саме ознаками;
- ❖ якщо особа впізнала об'єкт, який був показаний першим, то необхідно обов'язково пред'явити і інші, щоб не лишати її можливості провести подальше порівняння.

Приклад: *Так, у м. Львові був затриманий К., який підозрювався у вчиненні 5 квартирних крадіжок. Під час допиту у якості підозрюваного К. розповів ще про два епізоди злочинної діяльності, які не були відомі слідчому, та виявив бажання показати квартири де скоїв крадіжки. Але точного місцезнаходження цих об'єктів К. повідомити не міг, але заявив, що може їх упізнати. На підставі цього слідчий підібрав дві схожі квартири за кожним об'єктом, вибрав черговість пред'явлення та виїхав разом з підозрюваним К. та понятими для проведення впізнання. Під час впізнання К. вказав на квартири, де скоїв крадіжки, та пояснив за якими саме ознаками він їх упізнав.*

Однак, деякі вчені-криміналісти висловлюють обґрунтовані сумніви щодо можливості пред'явлення для впізнання ділянок місцевості та приміщень, оскільки рекомендації, які існують на сьогодні, не повною мірою узгоджуються із процесуальними вимогами до даної слідчої дії. У першу чергу це зумовлюється порушенням принципу одночасного пред'явлення об'єктів для впізнання серед однорідних.

На думку Є.Д. Лук'янчикова і О.М. Моїсеєва, уникнення вказаних перешкод та дотримання загальнопроцесуальних вимог щодо пред'явлення для впізнання можливо, якщо воно буде відбуватися за фотознімками або відеозаписом. Після того, як суб'єкт впізнання визначить конкретну ділянку місцевості або приміщення, можна провести відтворення обстановки та обставин події у формі перевірки показань на місці [20, с. 18].

3.11. Двостороннє пред'явлення для впізнання.

Під час учинення різноманітних суспільно-небезпечних діянь злочинці можуть запам'ятати потерпілих, на яких вчинили напад, або свідків, які опинилися неподалік від місця учинення злочину і були його очевидцями. За такої ситуації під час пред'явлення для впізнання свідок або потерпілий може упізнати злочинця, а останній, у свою чергу, також має таку можливість.

Якщо підозрюваний (обвинувачений) та свідок або потерпілий заявляють, що можуть упізнати один одного, слідчий може провести ***двостороннє (взаємне, зустрічне) впізнання.***

У слідчій практиці такий вид впізнання проводиться досить рідко.

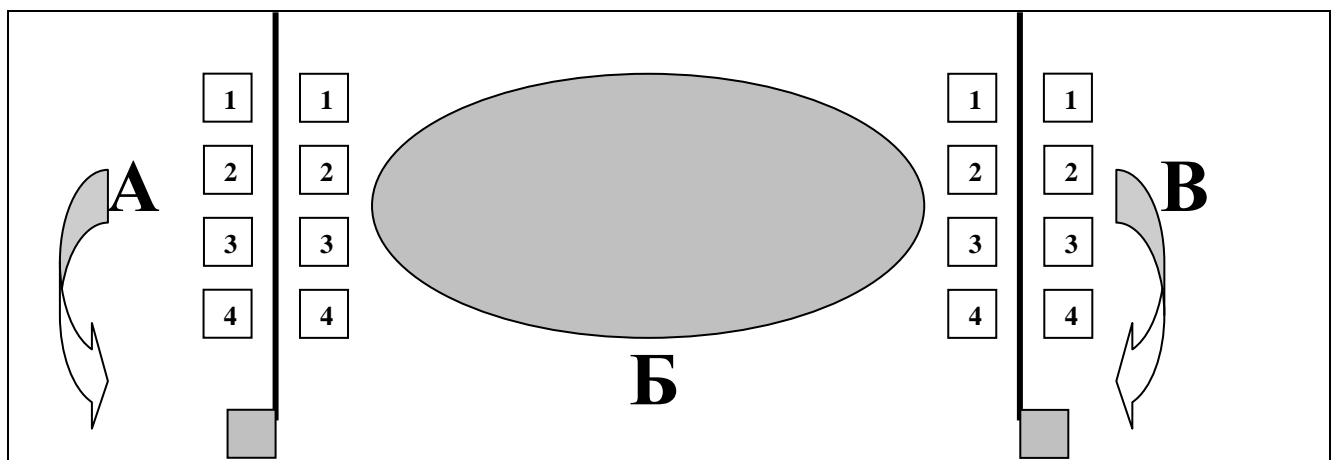
20 Лук'янчиков Є.Д., Моїсеєв О.М. Пред'явлення для впізнання: Навчальний посібник. – Макіївка: Графіті, 1998.

Деякі автори, вважають ефективним використання такого виду впізнання і пропонують такий *порядок проведення*:

Потерпілий і підозрюваний розміщуються у різних приміщеннях (див. *схему*) з групою осіб, серед яких вони будуть пред'являтися та двома понятими (кімната А і В). Кожна особа, яку пред'являють, сама обирає собі місце в групі. У такій послідовності групи виходять у достатньо просторе приміщення (кімната Б), де розміщуються на деякій відстані одна від одної. Забороняється на цьому етапі розмовляти або задавати запитання один одному. Після цього слідчий пропонує учасникам груп уважно подивитись один на одного. Після цього групи видаляються до приміщень де знаходилися перед впізнанням. У присутності понять основні учасники впізнання роблять заяви про те, кого саме вони упізнали і за якими ознаками [21, с. 82-88, 22, с. 74] (див. *Схему № 1*).

Схема № 1

Тактика проведення двостороннього впізнання

Отже, з одного боку таке впізнання підвищує достовірність встановлення факту взаємодії підозрюваного і потерпілого за певних обставин, з іншого – такі

21 Самошина З.Г. Вопросы теории и практики предъявления для опознания на предварительном следствии. – М., 1976.

22 Лук'янчиков Є.Д., Моїсєєв О.М. Пред'явлення для впізнання: Навчальний посібник. – Макіївка: Графіті, 1998.

дії не узгоджуються з кримінально-процесуальним законодавством. Окрім того, необхідно зазначити, що двостороннє впізнання проводити вкрай ризиковано, оскільки існує реальна можливість негативного впливу учасників слідчої дії один на одного. Звідси слідчий повинен намагатися уникати такого виду впізнання при проведенні досудового розслідування і проводити (замінити) впізнання шляхом поза візуального спостереження відповідно до вимог ч. 4 ст. 174 КПК України.

3.12. Повторне пред'явлення для впізнання.

Під час досудового слідства можуть виникнути ситуації, які потребують пред'явити об'єкт для впізнання *повторно*.

Вчені-криміналісти та процесуалісти це питання вирішують по-різному.

Так, О.Я. Гінзбург, А.В. Дулов та П.Д. Нестеренко вважають, що повторне пред'явлення для впізнання може мати місце у таких випадках:

а) суб'єкт впізнання навмисно сказав, що не упізнав злочинця через побоювання помсти або з інших причин;

б) під час проведення слідчої дії суб'єкт впізнання мав фізичні (*наприклад*, розлад зору, слуху) або психічні вади (*наприклад*, тимчасовий розлад психіки), знаходився у стані афекту, що викликаний подією злочину або іншими обставинами, внаслідок чого не мав можливості правильно сприймати те, що відбувається;

в) впізнання проводилося в умовах, гірших для сприйняття, ніж ті, за яких впізнаючий спостерігав об'єкт уперше;

г) початково впізнання (за певних обставин) проводилося за фотознімками, а потім з'явилася можливість безпосередньо пред'явити об'єкт для впізнання;

д) початково особа пред'являлася для впізнання за наявності суттєвих тимчасових змін окремих прикмет зовнішності (*наприклад*, особа поголилася, наростила бороду чи вуса, мала пошкодження на обличчі тощо) та ін. [23, с. 32; 24, с. 177-178].

У даних випадках, на думку Є.Д. Лук'янчикова та О.М. Моїсеєва, особу необхідно пред'являти повторно серед тих громадян (статистів), у числі яких відбувалося впізнання перший раз [25, с. 76].

Інші автори вказують на неприпустимість проведення повторного впізнання, зазначаючи, що воно виникає внаслідок неналежної підготовки до проведення даної слідчої дії, а також в результаті допущених слідчим помилок й прорахунків [26, с. 38-39].

У другому параграфі цього розділу роботи (*“Організаційно-підготовчі заходи до проведення впізнання”*) ми зазначали, що під час прийняття рішення про проведення впізнання слідчий повинен встановити обставини, які можуть перешкоджати проведенню даної слідчої дії. При наявності таких обставин (до них також відносяться усі вище перелічені) **слідчий повинен відмовитися від пред'явлення для впізнання або відкласти його до настання сприятливих умов**. При необхідності слідчий може провести інші слідчі дії.

Тому, на нашу думку, проведення повторного впізнання ні яким чином не узгоджується із кримінально-процесуальним законодавством, не відповідає об'єктивності та достовірності, має навідний характер і є не допустимим під час проведення досудового розслідування.

Закінчивши проведення процесуальної дії слідчий переходить до заключного етапу – *фіксації ходу та результатів впізнання*.

23 Гінзбург А.В. Тактика пред'явлення для опознання. – М., 1971.

24 Дулов А.В., Нестеренко П.Д. Тактика следственных действий. – Мн., ВШ, 1971.

25 Лук'янчиков Є.Д., Моїсеєв О.М. Пред'явлення для впізнання: Навчальний посібник. – Макіївка: Графіті, 1998.

4. Фіксація ходу та результатів впізнання.

Заключним етапом слідчої дії є фіксація результатів пред'явлення для впізнання, обов'язковим засобом якої є *протокол* (ст.ст. 85, 176 КПК України) (див. *Додатки № 1, 4, 7, 11*). Протокол може складатися як під час проведення слідчої дії, так і після її закінчення. Показання у протоколі впізнання повинні викладатися від першої особи з фіксацією уточнюючих, контрольних та деталізуючих запитань.

Протокол пред'явлення для впізнання повинен містити такі відомості:

- місце, дата та час складання протоколу;
- посада та прізвище особи, яка склала протокол;
- прізвища та адреси (контактні телефони) понятих;
- прізвища інших учасників слідчої дії (експерт, працівники міліції, адвокат);
- статті КПК України, на підставі і з дотриманням яких проводиться впізнання;
- роз'яснення понятим їх прав та обов'язків, а також обставин справи;
- дані про осіб та інших об'єктів, яких пред'являють для впізнання;
- ознаки зовнішності осіб (вік, зріст, будова тіла, колір волосся, тип та особливості обличчя, ознаки одягу) та інших об'єктів (форма, розмір, колір), що пред'являються для впізнання з описом їх особливостей та прикмет;
- пропозиція особі, яка пред'являється для впізнання, зайняти будь-яке місце за власної ініціативи серед інших осіб, що пред'являються;
- місце, яке обрала особа, яку пред'являють для впізнання;
- спосіб виклику впізнаючого;

- прізвище впізнаючого та попередження про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань відповідно до ст. 384 КК України та за відмову від давання показань відповідно до ст. 385 КК України (тільки свідок);
- ознаки, за якими впізнаючий упізнав особу чи предмет;
- відомості про проведення фотозйомки або відеозапису із зазначенням типу апарата, чутливості плівки та ін.;
- зауваження, які надійшли від учасників даної слідчої дії (якщо вони мали місце), та підписи слідчого та усіх учасників впізнання.

Найчастіше (за матеріалами слідчої та судової практики) з аналізу протоколів неможливо відновити дійсний хід пред'явлення для впізнання. Тому злочинці та їх захисники нерідко намагаються представити у суді результати слідчої дії юридично неспроможними або поставити під сумнів в об'єктивності та достовірності.

В якості допоміжних засобів фіксації результатів і ходу впізнання можуть застосовуватися фотографування, відеозапис або звукозапис (ст.ст. 85¹, 85² КПК України).

Особливості застосування фотозйомки.

Під час фотозйомки при впізнанні необхідно зробити такі знімки:

- 1) загальний вид обстановки, у якій проводилось пред'явлення для впізнання, разом з усіма учасниками слідчої дії;
- 2) групу об'єктів, які пред'являються для впізнання;
- 3) кожний об'єкт, що пред'являється для впізнання, окремо;
- 4) суб'єкта впізнання, який вказує на той об'єкт, який він упізнав;
- 5) впізнаний об'єкт окремо детальним планом так, щоб було видно ознаки, за якими його було впізнано.

Фотознімки наклеюються на фототаблицю, опечатуються (прошнуровуються) і долучаються до протоколу впізнання. Стрілками необхідно вказати на ті ознаки, за якими був упізнаний об'єкт.

Особливості застосування відеозапису.

Застосування відеозапису при фіксації даної слідчої дії є ефективнішим ніж фотозйомка, оскільки фіксується візуальне зображення об'єктів у динаміці разом із звуковим супроводженням.

Відеозапис впізнання доцільно застосовувати у таких випадках:

- якщо впізнання проводиться за голосом, особливостями мови, ходи та інших динамічних ознак людини (*відеозапис є незамінним*);
- при пред'явленні для впізнання ділянок місцевості або приміщень, якщо при цьому даються показання про зв'язок впізнаного об'єкта із злочинними подіями;
- для фіксації особливостей поведінки суб'єкта впізнання та особи, яка підлягає впізнанню, під час слідчої дії;
- при наявності достовірної інформації, що суб'єкт впізнання надалі змінить (відмовиться) показання і це поставить під сумнів достовірність результатів впізнання;
- при наявності достатніх підстав вважати, що суб'єкт впізнання не з'явиться до суду, а результати впізнання будуть оскаржені або поставлені під сумнів;
- при необхідності виготовити відеофільм, якщо відсутня можливість пред'явити об'єкти для впізнання в натурі, та ін.

Перед застосуванням відеозапису слідчий повинен ознайомити спеціаліста з матеріалами, що стосуються впізнання, та роз'яснити йому мету зйомки. Після цього необхідно оглянути місце зйомки, з урахуванням його умов, визначити розміщення учасників слідчої дії, відповідно до процесуальних

та тактичних правил пред'явлення для впізнання, намітити точки зйомки та послідовність фіксації.

Сам відеозапис проводиться таким способом – спочатку проводиться оглядова зйомка обстановки, умов проведення впізнання та учасників слідчої дії, роз'яснення учасникам впізнання їх прав та обов'язків, при цьому проводиться ознайомлювальна зйомка учасників.

Після цього необхідно зафіксувати об'єкти, у числі яких будуть пред'являтися предмети (особи) для впізнання, надання можливості особі, яку впізнають, самій зайняти місце (за власної ініціативи) в групі пред'явлених для впізнання осіб та взаємне розташування усіх учасників слідчої дії.

Далі фіксують спосіб виклику суб'єкта впізнання (важливо зафіксувати відсутність контакту слідчого або інших учасників слідчої дії з упізнавачем) та пропозиція слідчого вказати на об'єкт, який суб'єкт впізнання спостерігав під час злочинної події. На даному етапі важливо зафіксувати реакцію суб'єкта впізнання та його заяву, що пов'язана із впізнанням.

Якщо під час слідчої дії робиться акцентування уваги на тих ознаках, за якими відбулося впізнання, зйомку необхідно вести крупним планом, показуючи наявність або відсутність названих упізнавачем ознак. Закінчується зйомка тим, що особа, яку упізнали називає своє прізвище, ім'я та інші відомості. Також фіксують заяви та зауваження учасників слідчої дії та оголошення слідчим протоколу.

При відеозаписі *впізнання за особливостями ходи* усіх осіб, що пред'являють, розташовують у ряд та знімають спочатку усіх разом, а потім кожного окремо, щоб була можливість порівняти ходу.

У випадку *впізнання за голосом* головних учасників слідчої дії розташовують окремо в суміжних кімнатах або в одній, яка розділена перегородкою. При такому впізнанні одночасно фіксувати дії двох груп неможливо, тому використовується такий прийом. Спочатку знімається особа,

яку впізнають разом з іншими учасниками слідчої дії, потім переходять до місця перебування суб'єкта впізнання, де й проводиться наступна фіксація.

Відеозапис впізнання повинен являти собою закінчений відеофільм, переглянувши який можна було уявити як відбулося впізнання – наскільки впевнено діяв суб'єкт впізнання, яка була реакція особи, яку впізнали, та ін.

Після проведення відеозйомки відеозапис демонструють усім учасникам слідчої дії. Касета з відеозаписом долучається до протоколу впізнання в опечатаному виді та зберігається при кримінальній справі (ст. 85² КПК України).

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що результати пред'явлення для впізнання є доказом у кримінальній справі і, як усі інші види доказів, підлягають оцінці. Слідчий повинен зважено підходити до оцінки результатів даної слідчої дії, висновку про достовірність й об'єктивність впізнання та його доказового значення. Якщо факт впізнання не викликає ніяких сумнівів у вірогідності, але не відповідає або суперечить іншим фактичним даним, що встановлені у справі, то діяльність слідчого повинна бути спрямована на виявлення нових доказів і перевірку наявних у кримінальній справі, з метою усунення протиріч.

При неможливості дотримання усіх кримінально-процесуальних й організаційно-тактичних умов пред'явлення для впізнання, слідчий повинен відмовитись від нього та провести інші слідчі дії.

ВИСНОВКИ

Останнім часом розслідування злочинів, як правило, супроводжується формуванням несприятливих ситуацій, які суттєво перешкоджають швидкому і повному розкриттю та розслідуванню злочинів, а також викриттю усіх винних у їх вчиненні та притягненню їх до кримінальної відповідальності. До таких ситуацій можна віднести наявність незначного обсягу інформації про подію злочину, відсутність слідів злочину, нечисленність свідків, відмова потерпілих від попередніх показань, негативний вплив та тиск на учасників кримінального судочинства з боку злочинців, активна протидія розслідуванню та ін. Вказане вимагає від працівників слідчих та оперативних підрозділів вчасного вжиття необхідних, адекватних та оригінальних організаційно-тактичних заходів, а також обрання найбільш ефективної тактики провадження досудового розслідування в цілому.

Тактика діяльності слідчого – це вміння переграти суперника, який опирається досягненню мети досудового розслідування. З урахуванням цього необхідно чітко розмежувати практичні аспекти організації і тактики проведення слідчих дій через те, що перші – це, насамперед, правила виконання роботи, які не складні для засвоєння й оволодіння, а тактика – це те, що вимагає творчого підходу до оцінки специфічної слідчої ситуації, здібності підібрати відповідні прийоми і засоби її вирішення (нерідко в умовах тактичного ризику) і швидко скорегувати їх у випадку застосування неправильних прийомів, а також уміння розгадати та нейтралізувати тактичні ходи противника [27, с. 103].

Отже, ефективність проведення досудового розслідування прямо пропорційна якості професійної підготовки і практичного досвіду працівників правоохоронних органів.

27 Весельський В.К., Кузьмічов В.С., Мацишин В.С., Старушкевич А.В. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини: Посібник. – К.: НАВСУ, 2004.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ПРОТОКОЛ

пред'явлення особи для впізнання

місто (селище) _____ “ _____ ” _____ р.

Впізнання проведене _____

(місце проведення)

початок “ _____ ”ГОД. “ _____ ”ХВ.

закінчення “ _____ ”ГОД. “ _____ ”ХВ.

Слідчий _____

(назва органу, звання, прізвище)

з дотриманням вимог ст. 174 і ст. 176 КПК України

з участю _____

у зв'язку з розслідуванням кримінальної справи № _____ у присутності понять:

1. _____

2. _____

(прізвище, ім'я та по батькові, адреса місця проживання)

яким згідно з вимогами ст. 127 КПК України роз'яснені їх права і обов'язки, пред'явив свідку, (потерпілому, обвинуваченому) по цій справі слідуючих осіб, які не мають між собою різких відмінностей у зовнішності і одязі:

1. _____

(прізвище, ім'я та по батькові, вік, зовнішність, прикмети)

2. _____

3. _____

У відсутності впізнаючого понятим роз'яснено, що громадянин (ка) _____

(обставини, які викликали необхідність пред'явлення для впізнання)

Після чого слідчий запропонував особі, яка пред'являється для впізнання, зайняти будь-яке місце серед інших осіб, що пред'являються і він вибрав місце _____

(вказати місце зліва-направо: першим, другим, третім, посередині, крайнім зліва або справа)

Таким чином, особи, які пред'явлені для впізнання були розміщені у такому порядку зліва-направо:

1. _____

2. _____

3. _____
Після цього в кімнату для впізнання по телефону був запрошений
впізнаючий.

Свідок попереджений про кримінальну відповідальність за відмову від
давання показань і за дачу завідомо неправдивих показань згідно ст. 385 і
ст. 384 КК України, потерпілий - за дачу завідомо неправдивих показань (ст. 384
КК України).

(підпис)

На запитання слідчого, чи впізнав він кого-небудь серед пред'явлених осіб,
свідок, потерпілий (підозрюваний, обвинувачений) _____
заявив, що _____

(за якими ознаками і кого саме)

Під час впізнання застосовувалися _____
(технічні засоби)

Протокол прочитаний _____
(заяви і зауваження учасників впізнання)

Впізнаючий _____ (_____)
(підпис) (прізвище)

Особи, які були пред'явлені для впізнання:

1. _____ (_____)
(підпис) (прізвище)

2. _____ (_____)
(підпис) (прізвище)

3. _____ (_____)
(підпис) (прізвище)

Впізнаний _____ (_____)
(підпис) (прізвище)

Поняті:

1. _____ (_____)
(підпис) (прізвище)

2. _____ (_____)
(підпис) (прізвище)

(посадова особа, назва органу, прізвище, звання, підпис)

Додаток 2

ФОТОТАБЛИЦЯ

до протоколу пред'явлення особи для впізнання
від "___" _____ 200__ року

Поняті:

1. _____ (підпис) _____ (прізвище)
2. _____ (підпис) _____ (прізвище)

(посадова особа, назва органу, прізвище, звання, підпис)

Додаток 3

ФОТОТАБЛИЦЯ

до протоколу пред'явлення особи для впізнання
від "___" _____ 200__ року

Поняті:

1. _____ (підпис) _____ (прізвище)
2. _____ (підпис) _____ (прізвище)

(посадова особа, назва органу, прізвище, звання, підпис)

Додаток 4

**ПРОТОКОЛ
пред'явлення предметів для впізнання**

місто (селище) _____ “ _____ ” _____ р.

Впізнання проведене _____
(місце проведення)

початок “ _____ ” год. “ _____ ” хв.
закінчення “ _____ ” год. “ _____ ” хв.

Слідчий _____
(назва органу, звання, прізвище)

з дотриманням вимог ст. 174 і ст. 176 КПК України

з участю _____

у зв'язку з розслідуванням кримінальної справи № _____ у присутності понятих:

1. _____
2. _____

(прізвище, ім'я та по батькові, адреса місця проживання)

яким згідно з вимогами ст. 127 КПК України роз'яснені їх права і обов'язки, пред'явив свідку, потерпілому (підозрюваному, обвинуваченому) по цій справі

_____ (прізвище, ім'я та по батькові)

слідуючи предмети:

1. _____
(найменування предмета, його зовнішність, ознаки, прикмети)

2. _____

3. _____

У відсутності впізнаючого предмети для впізнання розкладені зліва-направо у такому порядку:

1. _____
2. _____
3. _____

і понятим роз'яснено, що предмет, який пред'являється для впізнання _____

_____ (обставини, які викликали необхідність пред'явлення для впізнання)

Після цього в кімнату для впізнання по телефону був запрошений впізнаючий.

Додаток 5

ФОТОТАБЛИЦЯ

до протоколу пред'явлення предметів для впізнання
від "___" _____ 200__ року

Поняті:

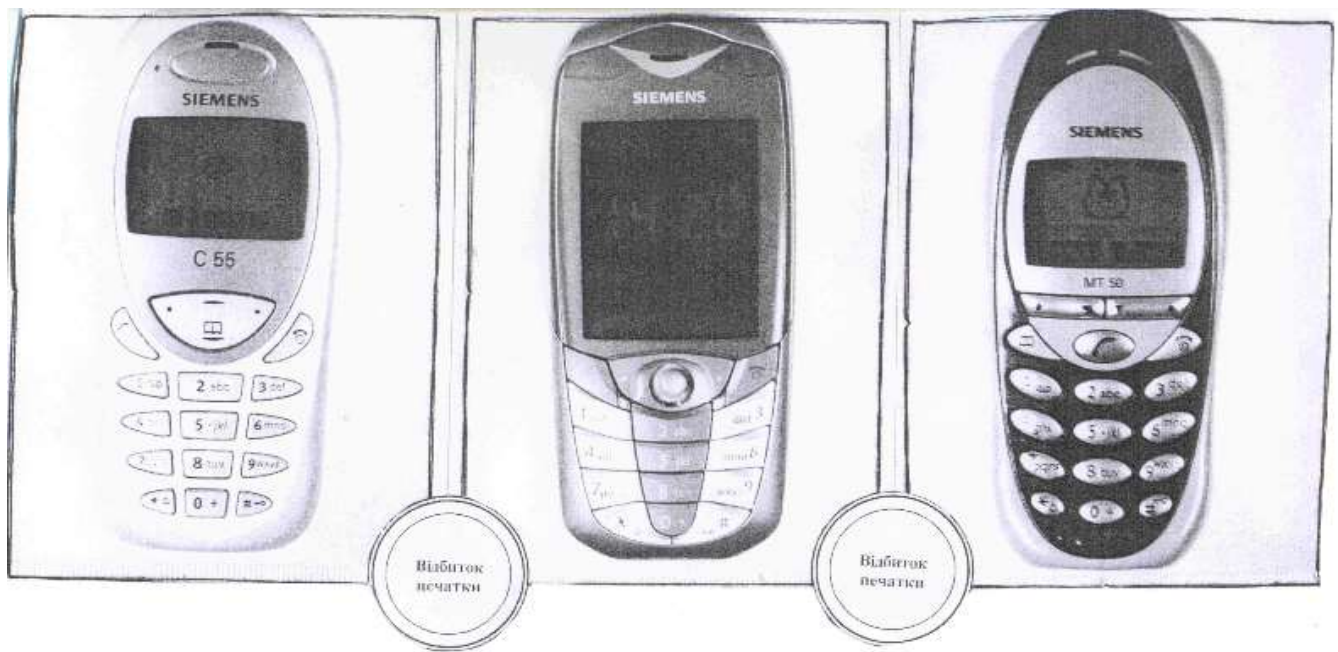
1. _____ (підпис) _____ (прізвище)
2. _____ (підпис) _____ (прізвище)

(посадова особа, назва органу, прізвище, звання, підпис)

Додаток 6

ФОТОТАБЛИЦЯ

до протоколу пред'явлення предметів для впізнання
від "___" _____ 200__ року

1

2

3

Поняті:

1. _____ (_____)
(підпис) (прізвище)

2. _____ (_____)
(підпис) (прізвище)

(посадова особа, назва органу, прізвище, звання, підпис)

Додаток 7

**ПРОТОКОЛ
пред'явлення фотознімків для впізнання**

місто (селище) _____ “ _____ ” _____ р.

Впізнання проведене _____
(місце проведення)

початок “ _____ ” год. “ _____ ” хв.
закінчення “ _____ ” год. “ _____ ” хв.

Слідчий _____
(назва органу, звання, прізвище)

з дотриманням вимог ст. 174 і ст. 176 КПК України

з участю _____

у зв'язку з розслідуванням кримінальної справи № _____ у присутності понятих:

1. _____

2. _____

(прізвище, ім'я та по батькові, адреса місця проживання)

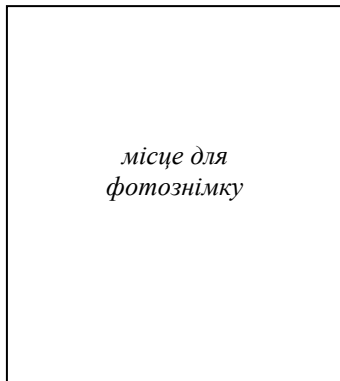
яким згідно з вимогами ст. 127 КПК України роз'яснені їх права і обов'язки, пред'явив свідку, потерпілому (підозрюваному, обвинуваченому) по цій справі

(прізвище, ім'я та по батькові)

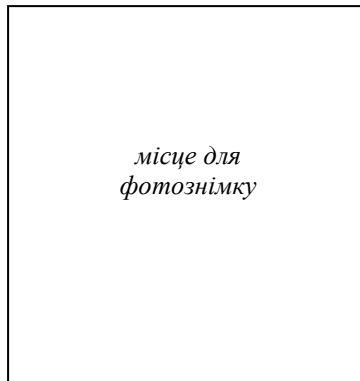
для впізнання наклеєні, пронумеровані та скріплені печаткою _____

_____ фотознімки громадян (предметів):

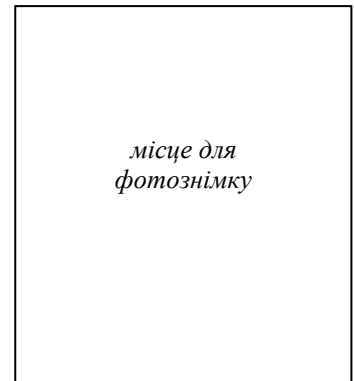
(назва органу)

1

2

3

Свідок попереджений про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за дачу завідомо неправдивих показань згідно ст. 385 і ст. 384 КК України, потерпілий - за дачу завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК України).

(підпис)

Додаток 8

ДОВІДКА
до протоколу пред'явлення для впізнання за фотознімками

від “ _____ ” _____ р.

На фотознімку під номером _____ зображений громадянин _____

а на інших фотознімках зображені сторонні особи:

1. _____
(прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання)

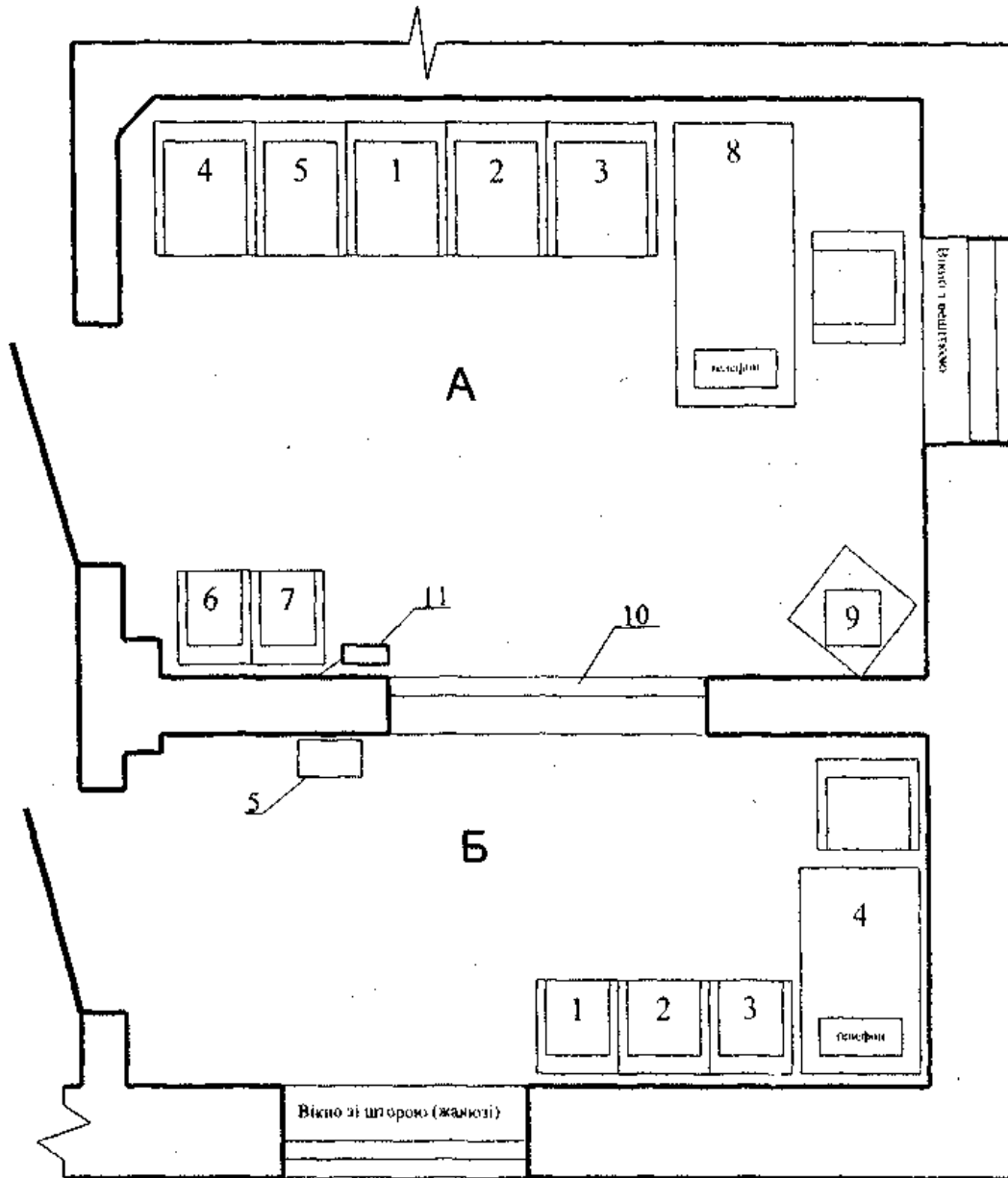
2. _____
(прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання)

(посадова особа, назва органу, прізвище, звання, підпис)

Додаток 9

**Приміщення
для проведення впізнання поза візуальним спостереженням**

*(за методичними рекомендаціями щодо пред'явлення для впізнання на попередньому слідстві
№ 5483/Кл: ГСУ МВС України; НАВСУ)*

Пояснення до схеми див. у додатку № 23

Додаток 10

Пояснення до схеми

“Приміщення для проведення впізнання поза візуальним спостереженням”

Кімната “А” – знаходяться: особа, яка пред’являється для впізнання, статисти, поняті та інші учасники впізнання (слідчий, адвокат, спеціаліст).

Кімната “Б” – знаходяться: особа, яка впізнає, поняті та інші учасники впізнання (слідчий, адвокат, спеціаліст).

Кімната “А”

1. Під № 1-7 – стільці для особи, яка пред’являється для впізнання, статистів, понятих та інших учасників впізнання.
На стіні над стільцями № 1, 2 і 3 таблиці з відповідними номерами.
№ 8 – стіл з телефоном для зв’язку з кімнатою “Б”.
№ 9 – телевізор з відеомагнітофоном;
№ 10 – тоноване скло, видимість через котре тільки із кімнати “Б”.
№ 11 – переговорний пристрій.
2. Справа від тонованого скла мікрофон переговорного пристрою (гучномовець в кімнаті “Б”).
3. Вікно кімнати з решіткою.

Освітлення в кімнаті “А” яскраве – лампи на стелі та на стіні над тонованим склом.

Кімната “Б”

1. Під № 1, 2 і 3 – стільці для особи, яка впізнає, та понятих.
№ 4 – стіл з телефоном для зв’язку з кімнатою “А”.
№ 5 – гучномовець.
2. Зліва від тонованого скла гучномовець, щоб при необхідності чути голос особи, яка пред’явлена для впізнання, із кімнати “А”.

Освітлення в кімнаті “Б” мінімальне, щоб виключити можливість перегляду із кімнати “А” через дзеркальне скло.

На вікні штори (жалюзі).

Додаток 11

ПРОТОКОЛ

пред'явлення особи для впізнання поза візуальним спостереженням

м. Дніпропетровськ

17 квітня 2005 р.

Розпочато: 10 год. 30 хв.

Закінчено: 11 год. 10 хв.

Старший слідчий слідчого відділу Дніпропетровського міського управління в Дніпропетровській області майор міліції Новицький Ю.М. у зв'язку із розслідуванням кримінальної справи № 77-3514, керуючись вимогами ст.ст. 85, 127, 174, 176 КПК України та п. 6 ст. 15 Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь в кримінальному судочинстві" за участю адвоката Книша В.О., у присутності понятих:

1. Остапенка Павла Романовича, який мешкає в м. Дніпропетровську по вул. Калінова, 128, кв. 43 (д.т. 775-14-26);

2. Голуба Григорія Михайловича, який мешкає в м. Дніпропетровську по вул. Гоголя, 11, кв. 44 (р.т. 31-73-45);

3. Михайлова Геннадія Григоровича, який мешкає в м. Дніпропетровську по вул. Артема, 195, кв. 51 (моб.т. 80505674538);

4. Романюка Йосипа Павловича, який мешкає в м. Дніпропетровську по вул. Ржанова, 12, кв. 73,

яким згідно зі ст. 127 КПК України роз'яснено обов'язок засвідчити своїми підписами відповідність записів у протоколі виконаним діям та право робити зауваження з приводу проведення пред'явлення для впізнання, які підлягають обов'язковому занесенню до протоколу,

1. _____
(підпис понятого)

3. _____
(підпис понятого)

2. _____
(підпис понятого)

4. _____
(підпис понятого)

а також оперативного уповноваженого відділу карного розшуку Індустріального РВ ДМУ УМВС України в Дніпропетровській області капітана міліції Соколова А.С., у спеціально обладнаному кабінеті УБОЗ в Дніпропетровській області при природному освітленні провів пред'явлення свідку Коваленку Віктору Івановичу, який мешкає в м. Дніпропетровську по вул. Прорізній, 4, кв. 43, групу осіб:

1. Брюханова Петра Васильовича, 1971 р.н., який мешкає в м. Дніпропетровську по вул. Кравцова, 8, кв. 23, має зріст 178 см., кремезну спортивну статуру, круглоvide обличчя слов'янського типу, зачесане назад коротке русяве волосся, одягнутий у коротку шкіряну куртку синього кольору, джинси та туфлі чорного кольору;

2. Півня Семена Дмитровича, 1970 р.н., який мешкає в м. Дніпропетровську по вул. Кравцова, 8, кв. 2, має зріст 180 см., кремезну спортивну статуру, круглоvide обличчя слов'янського типу, зачесане назад коротке русяве волосся, одягнутий у коротку куртку, джинси та туфлі чорного кольору;

3. Обвинуваченого Рибак Григорія Васильовича, 1969 р.н., який має зріст 179 см., кремезну спортивну статуру, круглоvide обличчя слов'янського типу, зачесане назад коротке русяве волосся, одягнутий у коротку шкіряну куртку чорного кольору, джинси синього кольору, туфлі чорного кольору.

Пред'явлення для впізнання проведено у спеціальному кабінеті, розділеному на 2 приміщення - кімнату "А", призначену для розміщення осіб, які пред'являються для впізнання, і кімнату "Б", призначену для особи, яка впізнає. Кожна з кімнат має окремий вхід. Перегородка, яка розділяє кімнати "А" і "Б", обладнана оглядовим вікном зі спеціального дзеркального скла, яке дозволяє вільно бачити з кімнати "Б" усе, що відбувається в кімнаті "А", і не дозволяє бачити з кімнати "А" те, що відбувається в кімнаті "Б". Оглядове вікно обладнане також жалюзями.

Спочатку в кімнату "А" запрошено усіх понятих, Соколова А.С., яким роз'яснено суть та порядок проведення впізнання поза візуальним спостереженням.

За пропозицією слідчого вони особисто впевнилися у можливості одностороннього візуального спостереження через вікно із дзеркальним склом, після цього жалюзі на вікні було закрито.

Поняті Остапенко П.Р. і Голуб Г.М. залишилися в кімнаті "Б", а Михайлов Г.Г., Романюк Й.П. і Соколов А.С. разом зі слідчим перейшли в кімнату "А", куди були запрошені Брюханов П.В., Півень С.Д. і Рибак Г.В., а також адвокат Книш В.О.

Слідчий роз'яснив Рибаку Г.В., що його, разом з Брюхановим П.В. і Півнем С.Д., буде пред'явлено для впізнання особі, яка, знаходячись у сусідній кімнаті, через оглядове вікно з дзеркальним склом бачитиме їх, але яку вони не зможуть бачити. Рибаку Г.В. було запропоновано сісти на любий з трьох стільців, розташованих біля стіни навпроти оглядового вікна. На стіні над кожним стільцем прикріплені таблички з номером місця, відповідно № 1, № 2 і № 3. Нумерація місць - зліва на право відносно суб'єкта впізнання. Рибак Г.В. сів на стілець під № 2, після чого Брюханов П.В. сів на стілець під № 1, а

Півень С.Д. - під № 3. Таким чином, особи, пред'явленні для впізнання, були розташовані у такому порядку зліва направо:

1. Брюханов П.В.;
2. Рибак Г.В.;
3. Півень С.Д.

Слідчий, оголосивши понятим, що слідство цікавлять результати впізнання Рибак Г.В., перейшов у кімнату "Б", куди запросив свідка Коваленка В.І., роз'яснив останньому суть та порядок пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням особи, яку впізнають, а також попередив його про кримінальну відповідальність за ст. 384 КК України - за дачу завідомо неправдивих показань і за ст. 385 КК України - за відмову від дачі показань.

Оперуповноважений Соколов А.С. по переговорному пристрою сповістив слідчого, що можна розпочинати впізнання, після чого були підняті жалюзі оглядового вікна із дзеркальним склом.

Слідчий, свідок та поняті підійшли до дзеркального скла кабінету, у якому знаходились особи, що пред'являлись для впізнання, і слідчий запропонував свідку Коваленку В.І. оглянути осіб, які пред'являються йому для впізнання, і сказати, чи немає серед них того чоловіка, якого він зустрічав раніше, якщо є - за якими ознаками він його упізнав.

Свідок Коваленко В.І. оглянув пред'явлених йому для впізнання осіб і через слідчого попросив їх встати зі стільців, повернутися до нього правим боком. Слідчий по переговорному пристрою передав це прохання особам, які пред'являлись для впізнання. Оглянувши їх, свідок заявив, що серед осіб, пред'явлених йому для впізнання, він упізнає молодого чоловіка, який стоїть посередині, як того, що 20 січня 2005 р. близько 21 год. поблизу буд. № 15 по вул. Гагаріна у м. Дніпропетровську в присутності двох невідомих осіб бив громадянина Карнаухова Д.В. і відібрав у нього шкіряну куртку. Впізнає його за зовнішнім виглядом, статурою, а також за рисами обличчя, витягнутим вперед підборіддям.

Після цього слідчий та поняті Михайлов Г.Г. і Романюк Й.П. через дзеркальне скло подивились в кабінет і переконалися, що на відстані двох метрів від дверей правим боком до них стояли три молодих чоловіки, підборіддя чоловіка, який стояв середнім, було сильно витягнуте вперед.

Слідчий по переговорному пристрою оголосив, що свідок впізнав молодого чоловіка, який знаходиться посередині, як того, що 20 січня 2005 року близько 21 год. вчинив розбійний напад на гр. Карнаухова Д.В., і попросив його назвати своє прізвище. Молодий чоловік назвався: "Рибак Григорій Васильович".

Протокол прочитаний слідчим вголос спочатку свідку Коваленку В.І. та понятим Михайлову Г.Г. і Романюку Й.П. у кімнаті "Б", а після підписання

ними - обвинуваченому Рибаку Г.В, особам, що пред'являлись для впізнання – Брюханову П.В. та Півню С.Д., понятим Остапенку П.Р. та Голубу Г.М. і оперуповноваженому відділу карного розшуку Соколову А.С., адвокату Книшу В.А. у кімнаті “А”.

Записано правильно. Від понятих та інших учасників впізнання зауважень та клопотань не надійшло.

Свідок	_____	(Коваленко В.І.)
	(підпис)	
Пред'явлені для впізнання особи:		
1.	_____	(Брюханов П.В.)
	(підпис)	
2.	_____	(Півень С.Д.)
	(підпис)	
3. Впізнаний	_____	(Рибак Г.В.)
	(підпис)	
Адвокат	_____	(Книш В.О.)
	(підпис)	
Поняті:		
1.	_____	(Остапенко П.Р.)
	(підпис)	
2.	_____	(Голуб Г.М.)
	(підпис)	
3.	_____	(Михайлов Г.Г.)
	(підпис)	
4.	_____	(Романюк Й.П.)
	(підпис)	
Оперуповноважений	_____	(Соколов А.С.)
	(підпис)	
Старший слідчий	_____	(Новицький Ю.М.)
	(підпис)	

(за методичними рекомендаціями щодо пред'явлення для впізнання на попередньому слідстві № 5483/Кл: ГСУ МВС України; НАВСУ)

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України (ст.ст. 174-176).
3. *Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р.* Криміналістика. Учебник для вузов. Под ред. Заслуженного деятеля науки РФ, профессора Р.С. Белкина. – М.: Из-кая группа НОРМА-ИНФРА М, 1999. – С.648-664.
4. *Бритвич Н.Г.* Теоретические основы и практика предъявления для опознания. – М., 1968.
5. Відеозапис слідчих дій. – Методичні рекомендації: Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Управління МВС України в Дніпропетровській області. – Дніпропетровськ, 2004.
6. *Волохова О.В.* Тактика предъявления для опознания живых лиц в свете нового уголовно-процесуального законодательства // Актуальные проблемы криминалистики на современном этапе. Часть 2. Сборник научных статей / Под ред. З.Д. Еникеева. – Уфа: РИО БашГУ, 2003. – С. 20-23.
7. *Гапанович Н.Н.* Опознание в следственной и судебной практике (тактика). – Минск: Изд-во БГУ им. В.И. Ленина, 1978.
8. *Гинзбург А.Я.* Опознание в следственной, оперативно-розыскной и экспертной практике: Учебно-практическое пособие. – М.: Ассоциация работников правоохранительных органов РФ, 1996.
9. *Гинзбург А.Я.* Тактика предъявления для опознания. – М.: “Юрид. лит-ра”, 1971.
10. *Головецький М.О.* Тактика упізнавання і впізнання на попередньому слідстві: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / МВС України. УВС. – Харків, 1999.
11. *Дубягин Ю.П.* Новые виды фиксации признаков внешности неизвестных погибших с помощью пластических моделей. – М., 1990.
12. *Жирный Г.Е., Лукьянчиков Е.Д.* Опознание – вид криміналістической идентификации (становление, развитие) // Вопросы государства и права Украины. – Донецк, 1993. – С. 88-93.
13. Закон України від 23 грудня 1993 р. “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”.
14. *Комарков В.С.* Тактика предъявления доказательств на допросе обвиняемого: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Харьков, 1973.
15. *Комиссаров В.И.* Правомерность и обоснованность предъявления для опознания // Социалистическая законность. – 1978. - №2.
16. *Корухов Ю.М.* Предъявление для опознания на предварительном следствии и в суде. – М., 1969.
17. *Кочаров Г.И.* Опознание на предварительном следствии. – М., 1995.

18. Кузьмічов В.С., Прокопенко Г.І. Криміналістика: Навчальний посібник / За заг. ред. В.Г. Гончаренка та Є.М. Моїсеєва. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
19. Крикунов А.Е., Маевский А.Ф. Тактика и психологические основы предъявления лица для опознания. – К.: НИиРИО КВШ МВД СССР, 1977.
20. Криміналістика: Підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. / За ред. В.Ю. Шепітька. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2001.
21. Ларин А., Власов В. Предъявление предметов для опознания // Социалистическая законность. – 1974. – №6.
22. Лукьянчиков Е.Д. Криминалистическая идентификация объектов по следам памяти. – Донецк: Академия, 1998.
23. Лук'яничков Є.Д. Пред'явлення для впізнання при розслідуванні насильницьких злочинів // Бюлетень з обміну досвідом роботи. – 2001. – №131. – С. 3-6.
24. Лук'яничков Є.Д., Моїсеєв О.М. Пред'явлення для впізнання: Навчальний посібник. – Макіївка: Графіті, 1998.
25. Методичні рекомендації щодо пред'явлення для впізнання на попередньому слідстві № 5483/Кл: Головне слідче управління МВС України; НАВС України. – К., 2001. – 32 с.
26. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей. – М.: ВШ МООП СССР, 1967.
27. Салтєвський М.В. Криміналістика. Підручник: У 2ч. Ч.2. – Харків: Консум, 2001.
28. Самошина З.Г. Вопросы теории и практики предъявления для опознания на предварительном следствии. – М., 1976.
29. Сокиран Ф.М. Сучасні концепції психологічного впливу на досудовому слідстві: Монографія / НАВСУ; В.Г. Гончаренко, ред. – К.: НВТ “Правник”, 2002.
30. Удалова Л.Д. Тактико-психологические основы предъявления для опознания и достоверность его результатов: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / УАВД. – К., 1992.
31. Цветков П.П. Опознание на предварительном следствии. – М.: Госюриздат, 1955.
32. Цветков П.П. Предъявление для опознание в советском уголовном процессе. – Л., 1962.
33. Циркаль В.В. Пред'явлення для впізнання за участю спеціаліста // Вісник Київського університету. Вип.. 31. – К., 1990. – С. 65-69.
34. Чаплинський К.О. Організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями: Монографія – Д.: Юридична академія МВС, 2004.
35. Чаплинський К.О. Тактика проведення окремих слідчих дій: Монографія – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2006. – 415 с.

*Особлива вдячність
висловлюється автором
вчителю, науковому керівнику
професору Євгену Дмитровичу Лук'янчикову
та
заступнику начальника слідчого управління
УМВС України в Дніпропетровській області
полковнику міліції
Ірині Іванівні Вандзіляк*

ПРО АВТОРА

ЧАПЛИНСЬКИЙ Костянтин Олександрович – начальник кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент, майор міліції.

Народився 1 жовтня 1976 року в місті Дніпропетровську.

В органах внутрішніх справ з 1993 року. Випускник Дніпропетровського училища міліції МВС України (1996 р.). Працював слідчим у слідчому відділі м. Дніпропетровська. У 2000 році закінчив Національну академію внутрішніх справ України з відзнакою та здобув вищу освіту за спеціальністю “Правознавство”. В 2005 році закінчив Дніпропетровську державну фінансову академію за спеціальністю “Фінанси”.

З 2003 року займається науково-педагогічною діяльністю в системі освіти МВС України. Захистив кандидатську дисертацію “Організація і тактика слідчих дій та оперативно-розшукових заходів при розслідуванні злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями”.

Має понад 30 наукових публікацій.

